

Pojď se mnou do světa barev

- **Poznáváme svět všemi smysly?**
- **Může kojenec malovat?**
- **Vidím a chci vidět**
- **Moje dítě se neumí souvisle vyjadřovat**
- **Umění a teenager**
- **Čtvero ročních období**
- **Vyprávění rodičů**

Vlasta Šedá

Obsah

Úvod.....	4
1. Co jsou alternativní výtvarné techniky?.....	5
Významné aspekty alternativních činností.....	5
Poznáváme svět všemi smysly?.....	5
Je důležité prostředí, které člověka obklopuje?.....	6
A co výchova?.....	7
Nezapomínáme na estetiku?.....	7
2. Když maluje kojeneček.....	10
Co je zajímavé na kojeneckém období?.....	10
Může kojeneček malovat?.....	10
Jak na to?.....	10
Jaký je smysl alternativních činností u kojenců?.....	11
3. Charakteristika období batolete.....	13
Maminko, pojď si se mnou hrát.....	13
Nauč mě vnímat svět.....	14
Vidím a chci vidět.....	14
Mám ouška, tedy slyším.....	15
A co moje ručičky?.....	16
Mám mlsný jazýček.....	16
Čichám, čichám.....	17
Moje dítě neudrží pozornost.....	18
Jak je to s pamětí?.....	18
Mám bohatou fantazii.....	19
Myslím, tedy jsem.....	19
Já sám!.....	20
4. Když předškolák maluje.....	22
Které jsou znaky předškoláka?.....	22
Má dostatek zdravého sebevědomí?.....	22
Dítě má špatný úchop tužky.....	23

Mluvím, mluvíš, mluvíme.....	24
Umím vnímat svět všemi smysly?.....	25
Ty jsi tak nepozorný!.....	28
Jak je možné, že jsi to zapomněl!.....	29
Umíš si to představit?.....	29
Jak myslí předškolák?.....	30
Co potřebuji?.....	31
Máš mne rád?.....	32
Mám rád svoje kamarády.....	33
5. Školák a barvy.....	35
Čím se vyznačuje období školáka?.....	35
Jak hodnotí školák výtvarné činnosti?.....	35
Mám nešikovnou ruku?.....	36
Školák a jeho vnímání světa.....	37
Už zase nedáváš pozor!.....	37
Rozvíjíme představivost.....	38
Dítě nechápe čtený text.....	39
Pomalů si osvojuje nové poznatky, o to rychleji je zapomíná.....	39
Jak myslí školák?.....	40
Není přecitlivělý?.....	41
Moje dítě se neumí souvisle vyjadřovat.....	42
Školák a jeho spolužáci.....	43
Školák a učení.....	44
6. Umění a teenager.....	45
Kdo je teenager?.....	45
Co je pro teenagera charakteristické?.....	45
Jak je to u teenagerů se sebevědomím a sebehodnocením?.....	45
Zrcadlo, zrcadlo, pověz mi!.....	46
Vidím svět jinak než ty, maminko.....	47
Teenager a pozornost.....	47

Mám lepší paměť?.....	48
Teenager a svět fantazie.....	48
Svobodně a samostatně uvažuji.....	49
První láska a přátelství.....	49
Respektuješ moje potřeby?.....	50
7. Čtvero ročních období.....	52
Je jaro.....	52
Malujeme potravinami.....	53
Voda, voda, vodička.....	53
Už je tady léto.....	59
Malování s podzimem.....	66
Tvoříme z přírodnin.....	66
Malíř mráz.....	72
Výtvarné hry se sněhem.....	73
Křehká krása ledu.....	75
Co nás ještě napadne?.....	80
8. Vyprávění rodičů.....	83
Závěrem.....	88
O autorce.....	89
Literatura.....	90

Úvod

Milí čtenáři,

dostává se vám do ruky kniha, která by vám měla pomoci při rozvíjení celé osobnosti dítěte od nejútlejšího věku. Pomocí alternativních výtvarných činností, které jsou založeny na kreativitě, na smysluplné manipulaci s různým materiálem, si dítě vytváří vztahy mezi předměty, které mu pomáhají orientovat se ve změti informací. Svět se tak pro něj stává srozumitelnějším a pochopitelnějším.

Svět barev, který nás na každém kroku obklopuje, rozvíjí rozumové schopnosti dítěte od myšlení přes pozornost až ke kultivovanému verbálnímu projevu.

Poděkování

Děkuji všem, kteří se mnou procházeli alternativními výtvarnými technikami od dětí nejútlejšího věku až po seniory, jimž často tyto činnosti pomáhaly opět nacházet ztracený smysl života.

Děkuji svému synovi Jiřímu, který byl obdarovaný Downovým syndromem, a díky těmto činnostem se z něho stal uznávaný a oceněný malíř a spisovatel.

Děkuji své dceři Leoně, která byla podporovaná alternativními výtvarnými technikami a objevila přírodní svět, jenž ji provázel studiem na matematicko-fyzikální fakultě.

Děkuji svým nadaným vnučkám. Dominice a Šárce, které s láskou tvořily a nacházely ve světě barev souvislosti.

Díky patří mému manželovi Jiřímu, který mě trpělivě a s láskou vždy pomáhal realizovat moje záměry.

Vlasta Šedá

1. Co jsou alternativní výtvarné techniky?

Cílem kapitoly je seznámit čtenáře s podstatou alternativních výtvarných technik. Měli bychom se podívat na rozdíly mezi běžnými výtvarnými činnostmi a činnostmi alternativními. Jsou alternativní výtvarné činnosti důležité pro rozvoj osobnosti člověka, nebo pouze nahrazují běžné výtvarné techniky?

Významné aspekty alternativních činností

Ze zkušeností víme, že ruka představuje významnou část lidského těla, která odlišuje člověka od ostatních živočichů, žijících na naší planetě Zemi. Na ruce je velké množství bodů, které ovlivňují a podporují činnost mozku.

Již naši předkové při známé slovní hříčce „Vařila myšička kašičku“ krouživými pohyby na dlaních děťátka podvědomě stimulovali vyvíjející se mozeček děťátka, a bezděčně tím rozvíjeli jeho rozumové schopnosti.

Vzhledem k tomu, že již půlroční dítě může být ovlivňováno alternativními výtvarnými činnostmi, rozvíjíme jeho mozkovou činnost do budoucnosti významnou měrou.

Často si klademe otázku, co vše bychom měli nabídnout dítěti, aby z něho vyrostl bystrý a plně soběstačný člověk. Na internetu hledáme „záračné“ hračky, metody a způsoby, které by dítě motivovaly k jedinečnosti.

A tak často přehlízíme a podceňujeme obyčejné předměty a jevy, které nás obklopují, a přitom stačí pouze natáhnout ruku a zapnout náš mozek a fantazii k přemýšlení a kreativitě.

Poznáváme svět všemi smysly?

Když se narodí dítě, má obvykle veškeré předpoklady pro to, aby vnímalo svět všemi smysly. Zrakem sleduje už od počátku svoje nejbližší okolí, v jehož středu zákonitě stojí matka a další členové rodiny. Později se jeho okruh zrakových podnětů rozšiřuje, toto vnímání je odvislé od rozvíjejících se schopností pohybových.

Sluchem vnímá okolní svět, nejbližší je mu hlas matky, jeho různá intenzita a modulace.

Hmatem získává zkušenosti o okolních předmětech, taktilní podněty vnímá prakticky povrchem celého těla. Sem samozřejmě patří i vnímání tepla a chladu, důležitou stránku má v současné době často podceňované kojení dítěte, hlazení, laskání, změny poloh...

Vnímání chuti je od počátku plně závislé na příjmu potravy, tyto podněty jsou libé, uspokojující.

Čich, tento často opomíjený smysl je též v prvních dnech života dítěte plně závislý na přítomnosti matky. Z výzkumů je zřejmé, že dítě vnímá specifickou vůni matky, která je u každého člověka odlišná, tak jako jsou u každého člověka odlišné otisky prstů. Např. změna parfému matky dokáže vyvolat neklid až pocity nelibosti malého dítěte.

Nedávno jsem si přečetla informaci z výzkumu, že malé dítě se za den v průměru zasměje až 250krát. A dospělý člověk? V průměru 15krát. Tato informace mne vedla k zamyšlení, jak došlo k takové „tragédii“?

Již jsem se zmínila, že dítě v počátcích svého života vnímá svět všemi smysly. A co udělá dospělý člověk? Použiji přirovnání, které se mnohému nebude líbit a s nímž nebude se mnou souhlasit. Je tedy možné brát tuto úvahu jako nadsázku. Tedy, je zřejmé, že povely na psa a dítě jsou podobné: „Pusť to, drž to, fuj, nech to, br, vezmi to, neber to...“ A takto vedeme dítě i slušně vychovaného psa, aby se jenom díval a poslouchal. Kolik pravdy je v tomto postřehu?!

Právě alternativní výtvarné činnosti jsou jednou z možností, jak využít všechny smysly nejen k rozvíjení dítěte, ale zároveň i dospělého člověka ve všech rovinách jeho osobnosti.

Co je velice pozitivní, je ta skutečnost, že s těmito technikami můžeme začít již od útlého věku dítěte bez ohledu na to, zda se jedná o dítě zdravé či obdarované nějakou odlišností.

Je důležité prostředí, které člověka obklopuje?

Ať žijeme kdekoliv, naše smysly jsou obklopeny velkým množstvím předmětů a jevů, které pozitivně či negativně působí na naše smysly. Je zajímavé a zákonité, že vnímání okolního světa působí na každého člověka jinak. Tak jako každý člověk je originální, jedinečný, tak se projevuje i jeho různorodé vnímání.

Je to správné či nikoliv?

Až člověka mrazí při pomýšlení, že všechno to, co existuje na naší krásné planetě včetně člověka, by bylo stejné, „uniformní“.

V současné době se zvyšují společenské nároky na kvalitu výchovy dětí. Se svým genetickým vybavením vstupují do života, a hned od prvních okamžiků jsou ovlivňovány přijetím matky, prostředím, do něhož se narodily, a dále spoustou impulsů, které v budoucnu pozitivně či negativně spolupůsobí na rozvoj celé osobnosti tohoto nově narozeného človíčka.

Již v prvních chvílích existence dítěte (už v mateřském lůně) vstupuje do jeho života spousta zvuků, barev, světél a stínů, taktilních podnětů a vůní. Dítě se učí všemi smysly poznávat svět a již od jeho prvních chvil života záleží na adekvátnosti, kvalitě a množství podnětů, které začínají rozhodovat o jeho dalším rozvoji. Vedle uspokojování základních biologických potřeb je nutné volit kvalitní impulsy, které rozvíjejí jeho vnímání, myšlení, řeč, paměť, pozornost a soustředěnost. Získávání nových pozitivních či negativních zkušeností, budou působit na rozvoj celé jeho osobnosti. Nový člověk je zázrak, do něhož se může prostředí a výchova zapsat barvou temnou či zářivou.

Můžeme již od prvopočátku ovlivňovat svoje milované dítě? Jistěže ano. Od prvních okamžiků života dítěte můžeme pozitivně či negativně rozvíjet či nechávat ladem jeho poznávací schopnosti. Samozřejmě, musíme počítat s genetickou výbavou dítěte, která tvoří nezanedbatelnou složku jeho osobnosti. Ale i tu můžeme ovlivnit a zmírnit i některé negativní rysy, s nimiž se dítě narodí.

Můžeme působit na jeho různá oslabení, která s sebou nese různý druh postižení či nemoci. Můžeme zmírnit některé důsledky postižení dítěte, které negativně ovlivňují jeho schopnost uspokojovat své životní potřeby, což mu brání plně se zapojit do běžného života.

A co výchova?

Co je věk chronologický a mentální?

Chronologický věk je věk, počítaný od narození dítěte do současnosti. Mentální věk je věk, počítaný podle dosažených schopností dítěte. Tedy chronologický věk nemusí souhlasit s věkem mentálním.

Na rozvoj dítěte působí, jak je nám známo, tři faktory, jejichž důležitost je nezanedbatelná: dědičnost, prostředí a výchova. Jdou spolu ruku v ruce. Jen obtížně lze stanovit, který z faktorů je nejdůležitější, ale podstatné je, že na sebe navzájem působí a podmiňují se, a dají se do určité míry ovlivnit.

Proto je velice potěšující významná úloha výchovy, která právě pro alternativní výtvarné činnosti má prvořadý význam.

Pro rozvoj každého dítěte má mimořádný význam cílevědomá a promyšlená výchova od jeho nejútlejšího věku, která odpovídá jeho možnostem a schopnostem. Důležité je si uvědomit, že jakékoliv působení na člověka musí počítat se specifickými zvláštnostmi, s oběma věky dítěte, a to s věkem chronologickým i mentálním.

Nezapomínáme na estetiku?

Co je to kýč?

Jiří (13 let)

„Maminka mne seznamovala s uměním ve všech podobách. Tak jsem navštěvoval výstavy klasických i moderních malířů, koncerty, kde jsem byl obklopen zvuky sonát, oper, operet i moderní hudbou, krásnou, až se mi tajil dech. Poznával jsem tuzemskou i zahraniční architekturu, zkrátka kvalitní umění mne provázelo na každém kroku. Knihy mne provázely a budou provázet celým mým životem.

Jednou jsme jeli na výlet a já jsem uviděl nepřeberné množství barevných trpaslíků. Poprosil jsem rodiče, aby zastavili, a já jsem se vydal ke změti stojících či ležících trpasličích bytostí. Ohlédl jsem se a spatřil maminku, která ohromeně stála jako solný sloup. A po mých slovech, že bych si přál mít na zahradě nějakého trpaslíka, se maminka ohromeně otřásla a s pohrdavými slovy, že je to kýč, odešla pryč.

Já jsem stál a nevěděl jsem, proč se maminka zlobí. Řekl jsem si, že jí musím objasnit svoje chování. Vysvětlil jsem mamince, že u toho trpaslíka zahradě bych seděl a on by mě inspiroval pro psaní pohádky o maličkých trpasličích bytůstkách.

Co myslíte? Máme na zahradě trpaslíka, představitele kýče či nikoliv?“

Esteticko-výchovné působení je výrazným a významným činitelem, který přispívá k socializaci každého člověka. Proto je velice důležitá výjimečnost kulturně-výchovného působení na dítě. Klade totiž základ k dalšímu rozvoji osobnosti, formuje morální a etické postoje.

Významně přispívá ke spoluvytváření hodnotové orientace, což je pro každého člověka nesmírně důležité. Estetická výchova je nedílnou součástí celoživotní výchovy. Proto musí mít dítě již od útlého věku stále určitý přísun informací, který mu umožňují orientovat se, ujasnit si kritéria a aplikovat je. Současně je jedinec stavěn do neustále nových, neopakovatelných situací, v nichž nemůže vystačit s dosavadními poznatky. Estetické vzdělávání vyplývá z potřeb člověka, který je připraven nové podněty přijímat a tvořivě na ně reagovat.

Esteticko-výchovné působení se týká oblasti návyků, které mají u dětí základní význam pro jeho tělesný rozvoj. Estetická výchova vychází z přirozených možností dětského vnímání, hodnocení a zájmů. Navazuje na fyziologické schopnosti dětí, zejména na jejich činnost motorickou a smyslovou.

Vztah dítěte ke kráse a umění rozvíjíme v poznávání, v hodnocení a ve vytváření krásného prostředí dítěte, v jeho jednání a chování, v práci, v rozvíjení zájmu o umění a vlastní tvořivou činnost.

Estetická výchova se výrazně podílí na formování osobnosti a utváření jejího postoje a vztahu ke společnosti. Umožňuje každému jedinci proniknout do světa lidí, přírody. Rozvíjí mravní kvality, kulturní zájmy i mezilidské vztahy. Má značný vliv na rozvoj kulturního života společnosti, je základem mezilidské komunikace.

Realizace estetické výchovy nesmí být živelná, musí být vedena emocionálně a cílevědomě, musí mít svoji strukturu a jasně stanovený cíl a úkoly.

Je nutné si uvědomit, že jakékoliv výchovné působení na člověka musí počítat se specifickými zvláštnostmi, které přináší věk, jeho postavení ve společnosti, mentální úroveň, a eventuálně jeho odlišnost, znevýhodnění i určitý druh postižení, zkrátka celá jeho individualita.

Umění prakticky slouží jako společný jazyk, kterým se domluví celé lidstvo, a tím překračuje dílčí hranice.

Trvalým cílem estetické výchovy je vytváření vztahu ke kulturním a uměleckým hodnotám. Schopnost estetického hodnocení si totiž může osvojit každý člověk. Tato schopnost není podmíněna výjimečným nadáním, ale lze ji vypěstovat v člověku cílevědomou výchovou.

A co je hlavním cílem estetické výchovy? Hlavním úkolem estetické výchovy je uvědomělá, cílevědomá a citlivá příprava každého člověka k tomu, aby byl schopen zaujímat specifický estetický postoj ke skutečnostem, které ho obklopují, rozvíjet a umocňovat individuální dispozice a socializovat je.

Shrnutí:

- ☐ Na dlaních a na prstech rukou je velké množství bodů, které ovlivňují a podporují činnost mozku.

- ☐ Alternativní výtvarné činnosti jsou jednou z možností, jak využít všechny smysly k rozvíjení dítěte, ale také k rozvíjení dospělého člověka ve všech rovinách jeho osobnosti.
- ☐ Na rozvoj dítěte působí tři faktory, jejichž důležitost je nezanedbatelná: dědičnost, prostředí a výchova.
- ☐ Hlavním úkolem estetické výchovy je uvědomělá, cílevědomá a citlivá příprava každého člověka k tomu, aby byl schopen zaujímat specifický estetický postoj ke skutečnosti, rozvíjet a umocňovat individuální dispozice a socializovat je.

2. Když maluje kojeneček

Co je zajímavé na kojeneckém období?

Kojenecké období začíná narozením dítěte a končí završením prvního roku života. Je to doba, kdy se dítě adaptuje na svět. Bývá rodiči hýčkáno a je zaměřeno především na uspokojování biologických potřeb.

Ve druhé polovině prvního roku života, kdy vedle biologických potřeb nabývají čím dál větší důležitosti potřeby psychické, můžeme již začít s alternativními výtvarnými činnostmi. V souvislosti s rozvojem jednotlivých složek dětské osobnosti dochází i k rozvoji potřeb a motivů dětského chování. Dítě potřebuje dostatečné množství různých podnětů a stimulů. Adekvátní stimulace zvyšuje aktivační úroveň dítěte a umožňuje mu jeho duševní a tělesný rozvoj. V podnětech, které dítě přijímá z okolního světa, musí být určitý řád, aby se dítě naučilo porozumět světu, ve kterém žije.

Může kojeneček malovat?

Pro neinformované jedince je tato myšlenka utopií. Vždyť kdo to kdy viděl a slyšel, aby tak maličký a bezbranný človíček maloval!

V tomto období samozřejmě nemůžeme začít používat barvy. První setkání s barvami děťátka se dějí za pomoci smyslu zrakového. Dítě vnímá barvy na hračkách, na předmětech ve svém okolí, na svém oblečení i na oblečení členů rodiny.

Abychom dospěli k vlastnímu výtvarnému projevu, používáme to, co je dítěti nejbližší a co může bez obav použít, a to jsou potraviny. Nejbližší a nejpřirozenější výtvarnou pomůckou je vlastní ručka či ruka matky.

Jak na to?

- ☐ Na různobarevný talíř „malujeme“ nastrouhaným jablíčkem, šťávou z pomeranče, namačkaným banánem, bramborem, kaší, přesnídávkou.
- ☐ Můžeme potraviny ohřát, aby dítě vnímalo chlad a teplo, a to buď oběma rukama stejné taktilní pocity, nebo každou rukou odlišný hmatový vjem. Tyto potraviny voní, dítě tedy vnímá svoji činnost nejenom zrakem a hmatem, ale má možnost vnímat i čichem a chutí.
- ☐ Nezapomínáme ani na rozvoj sluchu. Pohyby ručky doprovázíme slovně zvukomalebnými citoslovci. („*ťap, ťap, ťap, ťuk, ťuk, bum, bum, plác, plác...*“)
- ☐ Touto činností zároveň působíme na rozvoj řeči, rytmického cítění, krátkodobé pozornosti a příjemných pocitů, tedy kladných emocí.
- ☐ Již zde se dají vytvářet elementární výtvarné dovednosti. Nezapomeňme však: u jednoho stolečku se jí, a u jiného stolečku se „pracuje“. Takové výtvarné činnosti v tomto věkovém období by měly trvat velice krátkou dobu, ale měly by být pravidelné.

- ❑ Maminka si posadí svoje dítě na klín. Dítě má na sobě „pracovní“ oblečení, které používá pouze na tuto „výtvarnou“ činnost. Sedí spolu u stolečku, který je pouze pracovní. Na bílý talíř nakapeme šťávu z pomeranče. Talíř libovolně nakláníme, šťáva stéká různými směry po povrchu talíře. Maminka může svému děťátku zpívat. („*Hou – hou, houpy, hou, jedna kapka za druhou.*“) Později nechá svoje dítě sahat na talíř a pohybem dětské ručky šťávu roztírat. Dítě svoji ručku obvykle olízne, při cestě do úst ručičku očichá. Maminka má možnost působit na všechny smysly dítěte (zrak – dítě pozoruje svoji činnost; sluch – popěvek či říkadlo; hmat – dítě sahá na talířek; chuť – olízne ručku; čich – vnímá vůni ovoce). Můžeme používat různé druhy šťáv (mrkev, jablíčko, jahodu, malinu) podle toho, které ovoce může dítě v tomto věkovém období konzumovat.
- ❑ Do misky nastrouháme mrkev nebo jablíčko. Můžeme použít namačkaný banán či další druhy ovoce. Necháme dítě zpočátku manipulovat s touto směsí. Jeden talíř mírně nahřejeme, druhý talíř, odlišné barvy, necháme studený. Pomáháme dítěti ručkou plácát na talíře. Na studený podnět doplňujeme citoslovcem brr, na teplý ááá. Můžeme opět zpívat jednoduchý popěvek. („*Ťuky, ťuky, ťukalo, na Jiříčka, na Domínku volalo.*“) Dětskou ručkou „malujeme“ směsí z ovoce na talíře. Místo talířků můžeme použít i silnější bílý papír a radujeme se z první dětské kresby.
- ❑ Na talířek nalijeme malé množství řidší kašičky, na jiné místo umístíme rozmačkaný banán, nastrouhanou mrkvičku. Jednotlivé druhy potravin necháme dítě smíchávat, pomáháme mu s kruhovým pohybem ručky a říkáme říkanku. („*Vařila myšička kašičku...*“).
- ❑ Vezmeme a položíme na stůl čistý talíř a obě ručičky dítěte lehce potřeme uvařenou a rozmačkanou bramborou. Otiskujeme ručky dítěte na talíř, dítě vnímá teplo uvařené brambory a chlad talířku. Můžeme doplnit jednoduchým popěvkem. („*Plác, plác, plác, připravíme tác. Brambůrku si na něj dáme, pak si hezky pochutnáme. Ham, ham, ham, lidi, já se mám.*“) Přidáme rozmačkanou jahůdku, borůvku apod.
- ❑ Na talířek nastrouháme jablíčko či jiný druh ovoce. V průhledné nádobce máme připravenou šťávu z pomeranče či mandarinky. Do nastrouhaného jablíčka si uděláme důlek a kapeme tam šťávu z pomeranče a doprovázíme slovy. („*Kapy, kapy, kap, je to tak, je to, tak.*“) Potom střídavě jednou a druhou dětskou rukou tuto hmotu uhladíme na talířek. („*Bum, bum, na vrátka, to je hezká pohádka.*“) Tak jsme si připravili plochu na malování, kde může dítě libovolně tvořit. („*Kuli, kuli, kulilá, už je práce hotová.*“)
- ❑ Dopředu si připravíme větší misku s vodou a po práci si myjeme ručky. („*To jsou hezké ručičky, mají malé prstíčky.*“)

Jaký je smysl alternativních činností u kojenců?

Tyto činnosti nabízejí dítěti velké množství stimulů. Působí na rozvoj všech smyslů, maminka může dítě laskat, hladit, vyjadřovat svému děťátku lásku, která je právě v tomto období velice důležitá.

Maminka má možnost působit na rozvíjení rozumových schopností svého dítěte od vnímání k myšlení, k paměti, ke krátkodobé pozornosti až k rozvoji elementárních komunikačních schopností.

Působením živého slova ve formě citoslovcí, jednoduchých říkadel a popěvek si dítě vytváří pasívní slovní zásobu, která se v dalším období rozvine do aktivní komunikace.

V době, kdy zpěv maminek, který byl běžný v období našich babiček a v současné době je nahrazován poslechem elektronických přístrojů různé kvality, má právě živé slovo, mimika, gesta, zpěv, říkadla v životě dítěte v tomto věkovém období svoji nezastupitelnou úlohu.

Děťátko má tedy velkou možnost již při svém startu do života poznávat okolní svět v zajímavých a neobvyklých podobách.

Shrnutí:

- ☐ Kojenecké období je doba od narození do konce prvního roku dítěte.
- ☐ Nejblíže a nejpřirozenější výtvarnou pomůckou je vlastní ručka či ruka matky, a místo barvy barevné potraviny, zvláště ovoce a zelenina.
- ☐ Alternativní výtvarné činnosti působí přirozenou cestou na rozvoj rozumových schopností dítěte prostřednictvím všech smyslů.

3. Charakteristika období batolete

Období batolete začíná dosažením jednoho roku dítěte a trvá zhruba do jeho tří let. V tomto období dochází k rozvoji velmi podstatných schopností a dovedností, které umožňují kvalitativně vyšší úroveň psychických projevů jak v oblasti chování, tak v oblasti prožívání. S rozvojem pohybů, samostatné lokomoce, udržení určité polohy a změny polohy se dítě dostává do stádia, kdy se učí ovládat svoje tělo. Dochází k vývoji pohybů ruky, zlepšuje se koordinace, pohyb ruky je přesnější, diferencovanější. Toto období lze označit za období největšího rozvoje řeči. Rozvoj poznávacích procesů je úzce spojen s praktickou činností a lepší manuální zručností. Preferovanými smysly jsou v této době zrak, ale také sluch a hmat. V tomto období dítě cítí potřebu proměnlivosti podnětů, což souvisí s aktivitou a zvědavostí dítěte.

Maminko, pojď si se mnou hrát

Jak časté přání u dítěte. Na začátku tohoto období ještě dítě nedokáže slovně vyjádřit svoje přání, ale později čím dál s větší intenzitou vyžaduje přítomnost dospělého a klade na jeho fantazii vysoké nároky. Chce stále nové a nové podněty, a svojí zvědavostí provokuje své okolí k nebývalým aktivitám.

A zde mohou nastoupit alternativní výtvarné činnosti, které pomohou dítěti rozvíjet zvědavost a potřebu nových a nových podnětů. Tím se rozšiřuje i škála materiálů, které můžeme použít.

Máme k dispozici již mnohem širší okruh potravin, který jsme v předchozím období nepoužívali. Naskytá se nám nepřeberné množství materiálu. Vedle různých druhů nastrohaného ovoce a zeleniny, z nichž můžeme vytvářet i různé trojrozměrné předměty (hrady, kopce a kopečky, tvarovat zvířátka), začínáme pozorovat i různé změny, které se dějí s používaným materiálem. Žlutá nastrohaná brambora či jablko po určité době mění barvu, pouští šťávu, a ta nám vytváří „jezířka, potůčky či říčky“, na kterých mohou plout drobné slupky z ovoce. Foukáním je dostáváme do různých míst na ploše.

Využíváme další možnosti a jiné materiály (mouku, krupici, strouhanku, rýži, z bezpečnostních důvodů nepoužíváme luštěniny, bobtnají a všetečné děti hledají různé otvory na svém obličeji), zkrátka vše, co nám kuchyň nabízí.

Dalším okruhem jsou přírodniny. Zde máme k dispozici velké množství materiálu. Tvoříme z písku, hlíny, bláta, trávy, kůry stromů, větviček, žaludů, kaštanů, kamenů, květin, vody, ledu, sněhu apod.

Začínáme pracovat s barvou. Protože zvědavé dítě i v tomto období má tendenci zajímavé věci ochutnávat, lze použít potravinářské barvy, které dokáží velice zajímavě zbarvovat výtvarný materiál, citlivě reagují na vodu, mísí se a prolínají, a pro děti, které je používají, jsou bezpečné.

Pro rozvoj čichového vnímání je vhodné použít potravinářské vůně, které jsou charakteristické pro určitý druh potraviny (žlutá vůně citrónová, červená vůně jahodová, modrá vůně borůvková, zelená vůně okurková nebo kiwi, hnědá vůně čokoládová).

Dominička maluje

Nauč mě vnímat svět

Vnímání je pro dítě v tomto období velice důležité. Ovšem podstatné vždy je, abychom nabízeli dítěti kvalitní podněty, nezahlcovali je nepřeborným množstvím informací, neboť bez výjimky platí pravidlo, že méně mnohdy znamená více.

Batole si teprve vytváří a vpečetuje do mozečku informace, proto více než kdy jindy je nutné informace předávat cílevědomě, začínat od jednoduchého a trpělivě postupovat ke složitějšímu. Zkrátka, neudělat mu v hlavičce chaos.

Vidím a chci vidět

V době, kdy se uplatňuje a rozvíjí diferenciací objektů podle tvaru a barev, učíme dítě pomocí alternativních činností barvy vnímat, pozorovat jejich různá seskupení, různé tvary, které se pohybem mění, jejich proměnlivost. Proto má tato činnost velký význam při upoutávání pozornosti, a obsahuje tím velkou stimulační hodnotu.

Batole zatím velice obtížně udržuje oční kontakt, a proto je velmi důležité, aby veškeré zrakové podněty byly barevně výrazné.

- ☐ Z nastrouhaných syrových brambor vytváříme kopečky. Po určité době se barva brambor začíná měnit. Posypeme potravinářskou barvou. Nebo může dítě barvu pokropit

střídavě teplou a studenou barvou. Můžeme použít i dvou barev, barvy se mísí a vytvářejí různobarevné stopy.

- Z písku vytváříme různé útvary, hrady či jiné libovolné tvary. Na písek pokládáme kamínky, které jsme si předem našli na procházce. Kamínky mají různé tvary i jinou barvu. Kamínky též můžeme předem namočit do rozpuštěné potravinářské barvy. Vytváříme z barevných kamínků kytičky, cestičky či v hradu různě velká barevná okénka nebo ohrádky.
- Do tvořítek nasypeme rýži nebo strouhanku. Pokapeme ovocným sirupem, můžeme použít sirupy dvou různých barev (malinový a citrónový). Sirupy se mísí, prolínají do potravin. Dítě může tuto obarvenou hmotu nanášet na talířky a vytvářet podle vlastního přání barevné obrázky. Hmotu může dítě na talířek vyklopit, posypat potravinářskou barvou, jemně pokropit obarveným mlékem, a může se radovat z barevných báboviček. Lze též zalít vodou a nechat v mrazničce zmrazit. Když je později vyklopíme, můžeme pozorovat, jak se led v teplé místnosti či venku na sluníčku rozpouští, vytváří na ploše zajímavé barevné útvary.

Mám ouška, tedy slyším

Dítě se seznamuje s novými zvuky, které identifikuje (kapání vody, přesypání rýže, ťukání na rampouchy). Rodiče mohou činnosti doprovázet zvukomalebnými citoslovci („*kap-kap, ťuk-ťuk, bum-bum, cink-cink*“), dítě se tím učí přesněji rozlišovat zvukové podněty, což je nezbytnou podmínkou porozumění a nácviku aktivní řeči. Činnosti můžeme doprovázet jednoduchou melodií, krátkým říkadlem či písničkou, což umocňuje prožitek z činnosti.

- Do malých, skleněných nádob nasypeme rýži. Do každé z nich přisypeme též malé množství potravinářské barvy. Přesypáním rýže posloucháme odlišné zvuky, neboť každá z nádob zní jinak, zvláště když máme v každé nádobě jiné množství rýže. Zvuky, které dítě slyší pomocí pohybu rýže, doprovázíme citoslovci („*ťuk, ťuk, ťuk, ťuk, bum, bum, bác, bác*“). Do nádob přilíváme vodu z větší výšky. Upozorňujeme dítě na zvuk proudící vody. Můžeme doprovodit i zpěvem krátké písničky („*Prší, prší, jen se leje... Teče potůček... Kapy, kap, už je tady mrak*“). Rýže se mísí s barvou. S dítětem pozorujeme různě zabarvené nádobky. Můžeme smíchat dva či více druhů zabarvené rýže. Rýži můžeme později vysypat a nechat uschnout, a použít k dekoraci jiných používaných potravin (nastrouhaná jablka, strouhanka, mouka).
- Pomeranče či jablíčka nakrájíme na plátky. Nasypeme na ně malé množství potravinářské barvy. Barva se rozpívá a tvoří zajímavé barevné obrazce. Do misky nalijeme nejprve studenou, potom teplou vodu. Dítě vnímá rozdílnou teplotu. Do vody vhadzujeme z různé výšky obarvené plátky pomeranče či jablíčka. Posloucháme zvuky při jejich dopadu. Doprovázíme citoslovci („*žbluňk, cák, cáky, cák*...“). Plátky ovoce po vodě plují a zbarvují vodu v misce, barvy se mísí. Můžeme zazpívat písničku o lodičce, o rybičce či o žábě. Foukáním přemisťujeme plátky ovoce, hrajeme si na vítr, který fouká silně nebo slabě.

A co moje ručičky?

Pomocí hmatu dítě poznává různé vlastnosti předmětů, povrch, teplotu, tvar, získává nové zkušenosti, které evokují činnost mozku. Hravým způsobem se dítě učí nacházet základní vztahy a souvislosti. Tvoříme z různých druhů potravin, dítě činností poznává jejich různou strukturu.

- ☐ Tvoříme z mouky nebo strouhanky. Můžeme mouku ohřát a strouhanku ochladit. Dítě má možnost poznávat odlišnou teplotu. Na teplo reagujeme citoslovce *ááá*, na chlad *brrr*. Do mouky či strouhanky nasypeme potravinářskou barvu. Jemně orosíme, opět můžeme použít teplou a studenou vodu nebo sirupy či šťávy. Dítě vnímá rozdílnou teplotu i strukturu mouky (hladká, jemná) a strouhanky (drsná, hrubá). Pomocí vody se barvy mísí s moukou či strouhankou. Podle barevných skvrn můžeme vidět barevné kytičky, zelené žabky, červené jahůdky, žluté sluníčko, modré obláčky. Vzhledem k tomu, že vše pojmenujeme, máme možnost rozvíjet řeč.
- ☐ Hrajeme si s vatou. Vnímáme lehký povrch suché vaty, jiná část vaty je mokrá, posypaná potravinářskou barvou. Mokrý povrch vaty se barví. Hmatem vnímáme rozdílný povrch. Z mokré vaty vytvoříme kuličku, kterou po zaschnutí můžeme dále využít.
- ☐ Tvoříme z písku, který je v tomto vývojovém stádiu pro děti velice oblíbený. Písek můžeme použít jemný či hrubý, suchý nebo mokrý. Písek posypeme obarvenými kamínky, nalámanými větvičkami, různými plody, drobnou kůrou ze stromů. Do mokrého písku můžeme prstíkem kreslit, ozdobit ho květinami, lístky z keřů či stromů.
- ☐ Omalujeme kamínky buď hladké, nebo s drsným povrchem, velké či malé. Můžeme z nich vytvářet různé obrazce nebo je můžeme použít jako doplněk k dalším hrám. Obarvené kamínky můžeme též pouštět do nádob s vodou a pozorovat, jak zbarvují vodu.
- ☐ Na tác nebo do misky nabereme sníh. Ruce si následně dítě ohřívá v nádobce s teplou vodou. Vnímá chlad či teplo. Na sníh nasypeme různou potravinářskou barvu, a posléze pokapeme teplou vodou. Sníh začíná tát a na sněhu vznikají různé barevné stopy. Dalším táním se objevuje barevná voda.
- ☐ Ovoce nebo zeleninu nastroháme na jemném či hrubém struhadle. Rozložíme na talíř, vnímáme hmatem rozdílnost povrchu, posypeme potravinářskou barvou, pokropíme vodou. Nádobky s teplou a studenou vodou, mlékem, džusem obarvíme rozdílnou barvou (studenou tekutinu barvou modrou, teplou tekutinu barvou červenou). Vnímáme teplo a chlad na různých částech těla (tváře, ruce, nohy), tím dítě upozorňujeme na části jeho těla.

Mám mlsný jazýček

Alternativní výtvarné činnosti podporují získávání dalších informací o předmětech a umožňují pasivní diferenciaci různých chutí. Děti tak získávají poznatky o rozmanitosti chutí a obohacují

svou slovní zásobu o nové pojmy. Při činnostech, kdy používáme potraviny zejména ovoce či zeleninu, máme značné možnosti rozvíjet chuť.

- ☐ Plátky jablek, mrkve, banánu, kiwi nebo dílky pomeranče, citrónu, mandarinky před lehkým posypáním potravinářskou barvou můžeme ochutnat a upozorňovat na různé druhy chutí. Pokropíme sirupy či šťávami, které dítě též může ochutnat. Pozorujeme, jak nám pokropená barva mění barevný povrch jednotlivých druhů ovoce.
- ☐ Tvoříme z moučkového nebo krystalového cukru, který lehce pokropíme sirupem, jogurtovým mlékem, čajem nebo šťávou. Cukr dítě ochutná. Lehkým poléváním vznikají cestičky. Takto můžeme vytvářet i kolečka či jiné obrazce.
- ☐ Na bílý talíř dítě maluje čokoládou nebo šlehačkou.
- ☐ Dítě pracuje s krupicovou či s bramborovou kaší, kdy mu k použití a tvoření nabízíme různé barevné lžičky nebo talířky. Zde je více než nutné tyto činnosti provádět u „pracovního“ stolku. Dítě je oblečeno do pracovního oděvu, aby si uvědomilo, že zde se tvoří, ale jinde se stoluje. Po důsledném odlišení pracovního místa je dítě schopné odlišit, že zde si sice může něco ochutnat, ale ne se najíst.

Čichám, čichám...

Tento často opomíjený smysl je aktivně zapojen do činností dětí a dokresluje informace o předmětech. Tím, že pracujeme s potravinami, které mají svoji charakteristickou vůni, podporujeme rozvoj čichových vjemů. Jestliže se pracuje s jiným materiálem, podtrhujeme dětské prožitky o potravinářské vůně (trestě). Do používaných materiálů lehce kapeme tyto vůně, snažíme se využít vůně tak, aby odpovídaly tomu, čeho využíváme pro naše činnosti (pro barvu červenou zvolíme vůni jahody či maliny, pro barvu modrou vůni borůvky, žlutá je vůně citrónová, oranžová je vůně pomeranče, hnědá je vůně čokoládová, zelená je vůně okurky nebo kiwi).

- ☐ Do misky nabereme sníh. Dítě z něho vyklopí na podložku bábovičku. Na procházce jsme našli rampouchy, které uschováme v mrazničce. Rampouchy zapícháme do sněhové bábovičky a pokapeme je rozpuštěnou potravinářskou barvou, do níž jsme též nakapali potravinářskou trest. Voda výrazně voní a volně stéká dolů a barví sníh i rampouchy.
- ☐ Z mouky a malého množství obarvené vody vytvoří dítě s pomocí dospělého barevné kouličky. Na ně nakapeme potravinářskou trest a necháme do druhého dne uschnout. Kouličky vytvoříme z více barev. Do skleněné nádoby nalijeme vodu. Dítě poslouchá, jak voda přitéká do nádoby. Necháme dítě, aby si kouličky z mouky ovonělo. Červená voní po jahodě, žlutá po citrónu apod. Kouličky, které dítě vhazuje do nádoby s vodou, klesají ke dnu a voda se barví.

Moje dítě neudrží pozornost

Jak často je slyšet tato věta! Ale všemu se dá naučit. Pro uklidnění ambiciózních rodičů je skutečnost, že v tomto období je pozornost koncentrovaná krátkodobě. Je spontánně upoutávaná nápadnějšími podněty. Tím, že v tomto období je dítě nadměrně zvědavé, nevydrží u nabízených činností dlouho.

Variabilita, možnost samostatné manipulace s různými materiály, zapojení všech smyslů, zajímavá motivace, pomáhá zvyšovat intenzitu pozornosti. Činnosti, kdy využíváme různé materiály, které jsou dítěti známé a blízké, podporují rozvoj pozornosti.

Dítě má možnost přímo manipulovat s materiály, což pozitivně působí na rozvoj pozornosti.

- ☐ Brambory či jablíčka nakrájíme na plátky. Po krátké době mění barvu. Posypeme je ještě barvou potravinářskou, pokapeme tekutinami, počínaje vodou, do které jsme nakapali potravinářskou trest, nebo rozličnými druhy sirupů. Barvy se mění. Plátky brambor nebo jablek uspořádáme libovolně na tácku či na talíři. Můžeme je i podle potřeby různě nakrájet. Tak za aktivní účasti dítěte vytvoříme perníkovou chaloupku, duhové korále, „létající“ koberec a podobně. Zde záleží na tvořivosti a nápaditosti dospělého, který může nenásilnou formou provázet již malé dítě světem pohádek a barev.
- ☐ Ze slupek pomeranče, mandarinek nebo grepů vykrojíme pomocí formiček a tvořítek různé tvary. Na ně nasypeme potravinářskou barvu. Slupky velice hezky voní. Dítě si může ze slupek vytvořit lodičku, kytičky, zvířátka podle vytvořených tvarů a využít je jako doplněk k říkadlům, popěvkům či písničkám (vytvoříme žabku – „Žába skáče po blátě“, rybku – „Plavala, rybička“).
- ☐ Do skleněné misky nalijeme vodu, nakapeme olej a nasypeme potravinářskou barvu s trestí. Do barevných ok z oleje dítě fouká, přemisťuje je a hraje si s rybičkami.

Jak je to s pamětí?

Paměť je v tomto období neúmyslná, je podporovaná činnostmi, které nějakým vhodným a zajímavým způsobem upoutaly dětskou pozornost.

Uchování v paměti je ovládáno citovým prožitkem, proto je velice důležitá činnost, která upoutá dítě barevností, variabilitou, a zároveň vychází ze zájmu a schopností dítěte.

- ☐ Na procházce nacházíme různé druhy a rozličné tvary kamenů. Spolu s dítětem hledáme kamínky, které nám něco připomínají. Doma ve vodě rozpustíme potravinářskou barvu s trestí a dítě si kamínky obarví. Podle toho, co dítě v kamínkách vidí, učíme dítě krátké říkadlo, písničku či popěvek (pes – „Skákal pes“; kočka – „Kočka leze dírou“; ptáček – „Čimčarara, čim, čim, čim, co mám dělat, to já vím.“).
- ☐ Z hladké mouky, vody, malého množství oleje, potravinářské barvy a trestě s dítětem vytvoříme těsto. Z těsta dítě vytváří to, co umí a přitom ho učíme říkanky (kuličky –

„Kuli, kuli, kulalá, už je práce hotová“; jablíčko – „Koulelo se, jablíčko“; had – „Had leze z díry“; placičku – „Plác, plác, plác, uděláme bác /tác“).

Mám bohatou fantazii

Představivost a fantazie jsou spojovacími články mezi praktickou činností, senzomotorickou inteligencí a pozdější etapou života, symbolickým obdobím.

Představivost dítěte se velmi pěkně odráží ve hře, kde dítě předvádí činnosti, které si zapamatovalo. Jestliže nabídneme dítěti dostatek kvalitních prožitků, které vycházejí z jeho zájmu, a umožníme mu, aby mohlo vyvíjet samostatnou činnost a manipulovat s materiálem, pokládáme základy k rozvíjení tvořivé fantazie.

Tvoření z barev, přelévání, přesypání, mísení, pozorování barevného spektra, experimentování, spojené se slovním doprovodem, to vše nám umožňuje rozvíjet dětskou představivost a fantazii.

- ☐ Na talíř či tác nasypeme kopečky potravinářských barev. Dítě je jemně orosí (nádobky na rosení květin). Barvy se mísí, prolínají. Přikapeme potravinářskou trest. Za pomoci dospělého dítě objevuje zajímavá místa a odstíny v barvách.
- ☐ Na talířek rozložíme malé množství uvařených těstovin. Posypeme potravinářskou barvou, pokapeme trestí. Větší talíř posypeme lehce krupicí. Dítě pomocí lžičky přemístí těstoviny na krupici. Mírně orosí vodou. S dospělým hledá barevná místa, která se mu nejvíce líbí, a přemýšlí, který známý jev mu připomíná.

Myslím, tedy jsem

Podle Piageta kolem půldruhého až druhého roku dochází k přechodu z fáze senzomotorické inteligence do období tzv. symbolického či předpojmového myšlení. Senzomotorické myšlení je charakteristické zvědavostí, potřebou aktivně experimentovat, kdy dítě hledá nové způsoby reakcí na základě rozlišování známých skutečností. Dítě úmyslně obměňuje svou činnost tak, že využívá stále více různých vlastností vnější reality a jejích vztahů. V tomto období, když mu nabízíme nové možnosti a zkušenosti z jeho okolního světa, uspokojujeme jeho základní potřeby a rozvíjíme jeho myšlení. Když experimentujeme s materiálem jemu blízkým, pomáháme mu poznávat zákonitosti i nezvyklosti, nabízíme mu možnosti, které uspokojují dětskou zvědavost.

Dítě začíná nacházet nové způsoby, jak řešit situace nejen faktickou činností, ale již zprostředkovaně, což je zakončeno pochopením problému.

S počátkem symbolického myšlení dochází k výraznému pokroku v rozvoji řeči, tedy slovních znaků, ale i různých představ. Jelikož každou činnost provázíme slovem, dítě vnímá verbální řeč dospělého, kdy má možnost vnímat a poznávat abstraktní pojmy, a opírat je o konkrétní představy. Již pojmenováním barev, což představuje určitý symbol, uvádíme dítě do nového světa.

- ❑ Kapeme teplou vodu, kterou dítě mělo možnost poznat hmatem, na studený sníh, který jsme posypali potravinářskou barvou. Dítě má možnost na sníh si sáhnout a porovnat s teplou vodou. Již od tohoto věkového období poznává, že v teple sníh taje a mění se na vodu. Teplá voda vytváří ve sněhu různé hluboké, barevné stopy. Dospělý může dítě upozorňovat na různé barevné tvary. Můžeme tedy vidět barevnou kytičku, srdíčko, zvířátko nebo auto, zkrátka to, co nám voda a sníh vlivem naší činnosti vytvořily. Můžeme ze sněhu tvořit a ruce si ohřívat v teplé vodě. Tyto zkušenosti, které dítě získává svojí aktivní činností, rozvíjejí jeho myšlení o velkou řadu nových, jeho věku přiměřených zkušeností.
- ❑ Tvoření z ovoce má pro dítě značný význam. Tím, že dítěti různé druhy ovoce pojmenujeme, obohacujeme jeho slovní zásobu o nové pojmy. Ovoce poznává z jiného úhlu. Může z něho tvořit, poznává jeho barvu, vůni, chuť.
- ❑ Využíváním potravinářských barev dospělý nemusí mít strach z toho, že eventuálně dítě vloží něco do pusinky. Dítě zpočátku pasivně získává znalosti o barvách, které v pozdějším období přecházejí do jejich aktivního používání.
- ❑ Aktivním tvořením z potravin uspokojujeme dětskou zvědavost a touhu samostatně manipulovat s materiály, s nimiž pracuje jeho maminka při přípravě pokrmů. Dítě má možnost dávat si do souvislostí potraviny, které se konzumují, a přírodniny, které se ke konzumaci nehodí.

Já sám!

Tak známá věta, která provází lidstvo od nepaměti, a dospělého často přivádí „do varu“.

Je to obvyklé? Ano.

Velkou potřebou dítěte v období batolete je totiž potřeba aktivity, která se nejvýrazněji projeví v motorické aktivitě dítěte a v jeho zvědavosti. Jeho potřeba stimulace je velice výrazná. Dítě potřebuje velké množství proměnlivých podnětů.

Podněty ovšem musí být kvalitní, ne chaotické a pro dítě nesrozumitelné, a také záleží na jejich množství, které musí být přiměřené, aby nedocházelo k přesycení a vyčerpání dítěte. Proto veškeré podněty musí mít určitý řád a posloupnost.

Nabízíme tedy dítěti činnosti, které vycházejí z jeho zájmu, a ty potom různě obměňujeme. Začínáme s poznáváním materiálů, které jsou dítěti blízké, a to jsou potraviny. Poznáváme je všemi smysly, poznávání provázíme verbálně, pozorujeme mísení a prolínání barev, komentujeme.

Tím, že má dítě při kontaktu s dospělými možnost aktivně tvořit a samostatně manipulovat s předměty, má zájem o účast na společné činnosti. Tímto způsobem respektujeme a uspokojujeme jeho samostatnost.

Shrnutí:

- ❑ **Období batolete začíná dosažením jednoho roku dítěte a trvá až do jeho tří let.**

- ☐ V tomto období dochází k rozvoji velmi podstatných schopností a dovedností, které umožňují kvalitativně vyšší úroveň psychických projevů jak v oblasti chování, tak v oblasti prožívání.

4. Když předškolák maluje

Které jsou znaky předškoláka?

Za předškolní období se označuje období od tří do šesti/sedmi let (končí nástupem do základní školy). Toto období bývá označováno jako období iniciativy. Hlavní potřebou dítěte v tomto období je potřeba aktivity a sebeprosazování. Vyhraňuje se sebepojetí dítěte, vlastnosti jeho osobnosti, dítě prosazuje svoje cíle, zvětšuje se jeho životní okruh a časová perspektiva.

Má dostatek zdravého sebevědomí?

Sebevědomí má v tomto období svoje charakteristické rysy. Současně se sebezpoznaním a diferenciací vlastních projevů se rozvíjí i citový aspekt vývoje vlastní osobnosti.

Sebehodnocení dítěte bývá závislé na hodnocení dospělých, zejména členů rodiny. Na druhé straně dítě nachází nové vztahy i zkušenosti mimo rámec rodiny. Osvojuje si nové sociální role, které realizuje ve svých činnostech.

Převládající činností tohoto období je hra.

Vašík (6 let, z vyprávění maminky)

„Vašík nerad chodil do mateřské školy. S kamarády neměl žádné potíže, ale jakýsi „strašák“ pro něho byly výtvarné činnosti. Měl neuvolněnou ruku, málo rozvinutou grafomotoriku a slabý přítlak na tužku. Všechny jeho výkresy s porovnáním ostatních dětí a podle slov učitelky byly infantilní, opožděné. Pastelky Vašík lámal, házel je do koše, nebo pro ně nacházel různé úkryty.

Teprve pomocí alternativních činností se vše jako mávnutím proutku změnilo. Vašík začal tvořit s radostí a sebedůvěrou, a výtvarné činnosti přestaly být strašákem. A tak jsem zjistila já i učitelky, že Vašík objevil svět barev, a s radostí začal tvořit. Pouze pastelky nemá v oblibě, ale věřím, že i k nim nalezne cestu. Ale tvoření z různého materiálu je pro něho prioritní.“

- ☐ Z procházky si přineseme hlínu. Dáme ji na tác, necháme dítě s hlínou manipulovat, poznávat ji hmatem. Hlínu přesypáme z ruky do ruky, pouštíme ji na podložku, posloucháme, které zvuky se nám ozvou při dopadu hlíny na podložku. Doprovázíme zpěvem písničky („Šel zahradník do zahrady“).
- ☐ Do hlíny nakapeme nebo přilijeme vodu, použijeme vodu teplou i studenou. Z hlíny se vytvoří bláto. Jakou má hlína barvu? Z hlíny utvoříme kuličku. Kuličku necháme uschnout. Druhý den si připravíme čistý tác a misku s vodou. Dítě kuličku z bláta mírně namočí do vody a maluje na podložku podle vlastní volby. Malbu posypeme potravinářskou barvou a orosíme vodou. Vypravujeme si o tom, co nám malováním vzniklo. V tomto věkovém období můžeme začít již s poslechem krátké pohádky, na které se podílí dítě samo (*Pohádka o strašidylku, Pohádka o hliněném skřítkovi, Pohádka o hliněném království, Pohádka o Ušmudlánkovi* apod.).

- Na procházce pozorujeme trávu, která se ve větru naklání, a tím mění barvu. Můžeme provázet i zpěvem písně „*Travička zelená*“, nebo jednoduchým říkadlem či popěvkem. Trávu si natrháme a přineseme domů. Jakou barvu má tráva? Za pomoci dospělého vytvoříme z trávy kuličku, kterou ovážeme nití nebo barevným provázkem. Vytvořili jsme s dítětem pomůcku pro malování. V tomto věkovém období můžeme již začít s malováním temperovou barvou (nejlepší jsou temperové barvy v lahvích či cvičně můžeme používat barvy, které používá malíř pokojů pro tónování). Do barvy přidáme potravinářskou třesť. Kuličkou z trávy malujeme na táč či na plochu papíru. Jestliže používáme jako podložku táč, na prázdná místa můžeme nasypat jako dotvoření obrázku písek, jemnou trávu či jiný přírodní materiál. Každý obrázek je hezký, zde je vždy dítě úspěšné, což plně uspokojuje jeho sebevědomí. Radost z tvoření umocňuje skutečnost, že si výtvarnou pomůcku dítě vytvořilo samo.
- Malování rukou na táč či papír. Modrou barvu ochladíme, žlutou či oranžovou mírně ohřejeme. Do každé barvy kápneme potravinářskou třesť. Spojíme s vnímáním chutí, ochutnáme šťávu z citrónu, z pomeranče, z jahody. Tím, že nabízíme malování rukou, můžeme teplé barvy ohřát, studené ochladit (rozvíjíme vnímání tepla a chladu).

Dítě má špatný úchop tužky

Soustavná a cílevědomá stimulace vede ke zlepšování koordinace, přesnosti, účelnosti a plynulosti pohybů. Kolem čtvrtého roku se začíná vyhraňovat lateralita jedné ruky. Vhodné a stimulační činnosti napomáhají rozvoji jemné motoriky, podporují koordinaci pohybů. Tím, že nabízíme různé výtvarné možnosti, neobvyklé a netradiční výtvarné pomůcky, vzbuzujeme u dítěte chuť a zájem pustit se do nabídnuté činnosti.

Právě v tomto období již nastupuje vytváření a upevňování správného držení malířského náčiní, což je předstupeň ke správnému držení tužky či pera. Správná volba malířského náčiní s přihlédnutím ke specifickým a vývojovým zvláštostem dítěte nám pomáhá vytvářet správný úchop bez silného přitlaku a křečovitosti.

Tím, že používáme netradiční výtvarné pomůcky, které jsme si vytvořili spolu s dětmi, podporujeme chuť dítěte tyto výtvarné pomůcky používat.

V tomto věkovém období dítě velice rádo používá to, co vzniklo jeho vlastní činností. Pohyby vycházejí od ramenního kloubu přes loketní, až k zápěstí, a následně k prstům.

Smysluplnou činností uvolňujeme dítěti ruku, nenásilně ho vedeme k tomu, aby účelně využívalo celou plochu, a začínáme ho provázet světem barev.

- V přírodě si najdeme větvičky různých dřevin, větvičky tenké i silnější. Posloucháme zvuky při jejich lámání, poznáváme, zda jsme ji ulomili ze stromu nebo z keře. Pomocí ruky si dítě nanese na plochu papíru barvu, kterou jsme nezapomněli ovonět třesť. Používáme pouze dva druhy barev, které konkrétně pojmenujeme. Upozorňujeme dítě na to, že z barvy modré a žluté vzniká barva zelená, z barvy červené a žluté vzniká barva oranžová apod. Jednotlivé barvy můžeme opět ochladit nebo ohřát. Volíme různou velikost papíru. Na barevnou plochu papíru dítě kape barvy. Poslouchá zvuky, které se

ozývají. Doplníme říkankou či krátkou písničkou. Dítě si vybírá připravené větvičky a z barevných stop tvoří bodliny ježka, paprsky sluníčka, chapadla chobotnice, kytičky s lístky... Dospělý spolu s dítětem může vymýšlet krátké pohádky *O ježkovi Bodlináčkovi; O sluníčku; O květinové víle* apod.

- ☐ Pomocí kuličky z trávy si dítě nanese na plochu papíru dvě barvy. Z barevné skvrny vytvoří strom či keř pomocí větviček různé síly. Poznatky o stromu nebo o keři dítě získalo v přírodě, když trhalo nebo nacházelo větvičky různých dřevin.
- ☐ S dospělým si dítě vytvoří bambulku z vlny. Tu opatrně namáčí do barvy a lehounce otiskuje na namalovaný keř či strom jako listy nebo květy.

Mluvím, mluvíš, mluvíme

Alternativní výtvarné činnosti jsou jednou z možností, při níž se řeč přirozeně rozvíjí ve všech jazykových rovinách.

Obohacujeme slovní zásobu tím, že výtvarné činnosti stále komentujeme a necháváme volný prostor k verbálnímu kontaktu s dítětem.

Pozorujeme měnící se barvy, změny tvaru barevných skvrn, vypravujeme si, co nám to připomíná. Sluníčko nebo slunce, řeku či říčku, studánku, jezero či rybník nebo moře, azurovou oblohu, nebe poseté mraky, oblaka či plující beránky, a tím nenásilně vytváříme nové a nové pojmy a slovní spojení.

Dítě má možnost nejen objevovat pestrý a barevný svět, ale svět slov a jejich zvukomalebnost. Pojmenujeme různý přírodní materiál, který používáme jako pomůcku k naší výtvarné činnosti.

Aktivní dětská činnost vede ke spontánnímu rozvoji souvislého vyjadřování. Pomocí zvukomalebných citoslovcí máme možnost ovlivňovat výslovnost, foukáním do barev prodlužujeme dechové fáze.

Tím, že zapojujeme všechny smysly, je verbální stránka neformální, opřená o konkrétní představy.

V tomto období můžeme začít i s další novou činností, a to je vnímání barev okolo nás, zvláště v přírodě. Zde pokládáme základy k vytváření abstraktních pojmů.

- ☐ Dítě učíme pomocí molitanového válečku nanášet barvy. Pomocí válečku můžeme barvy různým způsobem mísit, otiskovat, točivým pohybem vytvářet různé tvary, každou polovinu válečku natřít jinou barvou a pozorovat, jak se barvy duhově mění. Tvoří se nám různé barevné odstíny, zajímavá barevná místa, která s dětmi pozorujeme a komentujeme. Vytváříme i nové, méně obvyklé pojmy. Barva je duhová, třpytivá, zářivá, temná či jasná, veselá či smutná. Různá barevná seskupení vyjadřují radost.
- ☐ Dospělý tím, že upozorňuje dítě na různá barevná místa na dětské malbě, učí ho nalézat různé skutečnosti, které zná z běžného života, a barvitě je pojmenovávat. Připomínají dítěti slunce, nějaké zvířátko, postavičku, kytičku, a umožňují mu vyslechnout krátkou pohádku či říkadlo o pozorovaném jevu. Používáním pojmů, které jsou pro dítě méně

obvyklé, vytváříme pasivní slovní zásobu, kterou dítě sice ještě nepoužívá, ale učí se chápat význam jednotlivých pojmů ve spojení s výtvarným projevem (líbezný, něžný, zářivý, duhový, krásný, vznešený...).

- Do skleněné nádoby s vodou nakapeme dva druhy barvy. Přidáme trest a dítě má možnost pozorovat, jak se vzájemně barvy prolínají a mění se. Do vody přidáme jar a brčkem do vody foukáme. Zde je důležité dítě naučit, aby brčkem vodu nesálo a nepolykalo, ale aby se naučilo do ní pouze foukat. Nejenom prodlužujeme výdechovou fázi dítěte, ale vytváříme řadu nových pojmů (voda bublá, stříká, vlní se, mění se, barví se, protéká...). V bublinkovém závoji bydlí víly, rusalky, princezny, líbezné dívenky. Závoj je jemný, přilehlý, vzdušný, třpytivý, zářivý, duhový. Nové pojmy spojujeme do vět a spolu s dítětem vytváříme krátké pohádky či povídky.

Umím vnímat svět všemi smysly?

Zrak

Zrakové vnímání je velice důležité pro vytváření základních znalostí a vědomostí o okolním světě. Učíme a upozorňujeme dítě na spektrum barev, na jejich různé vlastnosti, na jejich proměnlivost, třpyt a tvárnost.

Využitím různého materiálu, který si dítě bere do ruky a u kterého má možnost zrakem poznávat jeho základní charakteristiku, jako je tvar, velikost, barva, povrch, prodlužujeme jeho oční kontakt a kontakt oko – ruka.

- Nasbíráme si s dítětem různé druhy kamenů. Pozorujeme jejich tvar, velikost a barvu. Pomocí větévek malujeme na kámen barvou, do níž jsme přidali potravinářskou trest. Tloušťku větévek můžeme měnit, používáme více barev. Obarvené kameny se dají využít pro další činnosti dětí (větší kameny podle jejich tvaru mohou představovat zvířátka, hrad, domek, dopravní prostředek...). Z menších kamínků vytváříme různé ohrádky, barevný koberec, zdobíme jimi písek, vhazujeme do vody.
- Na procházce v lese si s dítětem nasbíráme různé druhy dřeva. Poznáváme povrch, který může být hladký či drsný. Dřevo voní. Pomocí větévek, kuliček z trávy nebo z hlíny nanášíme barvu. Povrch můžeme též posypat potravinářskou barvou a jemně orosit. Každé dřevo má jiný tvar. Dítě si vymýšlí, co mu ten tvar připomíná. S pomocí dospělého opět následují krátké pohádky (dřevěný mužíček, obr, Otesánek...). Dřevo můžeme dozdobit dalším přírodním materiálem (tráva – Hejkal, sláma – slamák, seno – strašidlo...).
- Dítě si vytvoří z bláta kuličky. Když vyschnou, dají se omalovat nebo ozdobit libovolnou barvou (barevný míček, hlavička panáčka, jablíčko...). Tyto činnosti vycházejí z dětské přirozenosti. Při tvoření nezáleží na nadání a vlohách dítěte k výtvarné činnosti. Důležitý je vlastní proces tvoření a experimentování s různým materiálem, který má za cíl umožnit dítěti být úspěšné, což je pro další rozvoj jeho osobnosti velice významné a nezanedbatelné.

Sluch

Úroveň sluchového vnímání je velice důležitá pro další věkové období, což je období školní. Dítě sluchem vnímá svoje okolí. Často jeho nedokonalé sluchové zpracování vjemů je příčinou neúspěchů dítěte ve škole.

Diferenciace zvuků přispívá k rozvoji fonemického sluchu, který je nezbytný v dalším věkovém období, především v osvojování čtení.

- Připravíme si s dítětem různý přírodní materiál (písek, hlínu, dřevo, kůru ze stromu, kámen, trávu, seno, slámu...). Na povrch tohoto materiálu, který jsme si položili na větší táč, kapeme různě hustou barvu. Kapeme z různé výšky a pozorujeme, jak se barvy rozstříkují. Posloucháme, jestli jsou zvuky stejné. Použijeme i jiný druh tekutin (olej, sirup, šťávu...). Na podložce se objevují zajímavé barevné obrazce. Můžeme dotvářet také použitím potravinářské barvy, kterou jemně orosíme a do které jsme přidali třešť. Doprovázíme verbálně (*kap, kap, kapy, kap, říkanka Dešťové kapičky...*).
- Ze sněhu si dítě vytvoří koule. V teplé, obarvené vodě si dítě namáčí ruce a otiskuje na sněhové koule. Do skleněné nádoby si nalijeme vodu a dítě obarvené koule vhadzuje do vody. Poslouchá přitom zvuky, které vznikají při dopadání koulí do vody. Doprovázíme zvukomalebnými citoslovci (*žbluňk, žbluňk, žbluňky, žbluňk, cák, cák, cáky, cák, bum, bum, bumtarata, bum*).

Hmat

Hmat má v životě dítěte velký význam. Hmatové vnímání není zaměřeno pouze na využití rukou. Prakticky vnímáme celým povrchem těla. Tento fakt nám nabízí velkou škálu možností. Vždyť prvotní olizování pupeční šňůry v těle matky jsou první zkušenosti dítěte.

Vnímáme teplo nebo chlad, povrch předmětů nebo jejich složení. Využíváme přirozenou potřebu dítěte na všechno si sáhnout, poznávat hmatem.

- S dítětem si připravíme větší plochu papíru. Do misek si nalijeme malé množství barev. Malujeme rukama: ohřátou barvou (teplou barvou – oranžovou), nebo studenou barvou (studenou barvou – modrou). Do jedné barvy nasypeme krupici, druhá je hladká. Dítě vnímá teplo a chlad, rozdílnou strukturu barev. Barvy se prolínají, mísí, vznikají různé odstíny.
- Na dva talíře připravíme hladkou mouku a hrubou krupici. Dítě učíme vnímat rozdílný povrch, pojmenujeme – *hladký* nebo *drsny*. Na povrch mouky i krupice nasypeme potravinářskou barvu. Jemně orosíme a pozorujeme s dítětem, jak se povrch barevně mění. Přidáme třešť. Na povrchu mouky i krupice vznikají různě barevné stopy. Opět můžeme učit dítě poznávat, že z různých barev vznikají barvy nové (žlutá + modrá = zelená, modrá + červená = fialová). Barevné skvrny mají různý tvar. Co vše v nich můžeme vidět?
- Na procházce v lese jsme si s dítětem nasbírali různé druhy šišek. Dítě poznává jehličnaté stromy a jejich druhy. Šišky voní pryskyřicí. Mají různou velikost i povrch.

Šišky omalujeme různou barvou pomocí prstíků. Mokré smrkové šišky bývají hladké. Když je necháme uschnout, šišky se hezky rozvinou. Můžeme je použít k další tvořivé činnosti. Tvoříme z nich zvířátka nebo různé postavičky, pokládáme je do trávy, na seno, na kámen či do písku, a využíváme je pro různé krátké divadelní hříčky.

- Do malých skleněných nádob si nalijeme teplou a studenou vodu. Podle teploty vody volíme i jednotlivé barvy, které do vody nakapeme. Dítě vnímá teplotu vody na rukách, na tvářích, na čele, na nohách, na břišku nebo na zádech. Přidáme druhou barvu a pozorujeme, jak se duhově barva mění. Tím, že skleněné nádoby s barvou přibližujeme nebo oddalujeme, je barva zákonitě jinak zrakově vnímána, dítě získává další zkušenosti.

Čich

Čich, smysl často značně opomíjený, má pro všestranný rozvoj osobnosti dítěte předškolního věku svoji nezastupitelnou roli.

Podtrhuje výtvarné činnosti dětí, umocňuje jeho prožitky. Existuje jednoduchý způsob, jak zajímavě zapojit čich do dětské aktivity. Do každé z barev, kterou dítě používá, nakapeme náležitou potravinářskou trestř.

- Do košíku si připravíme různé druhy ovoce. Dítě je pojmenuje, všímá si jejich barvy, tvaru, přivoní, ochutná. K jednotlivým druhům ovoce přiřadíme náležitou barvu a potravinářskou trestř (jahoda – červená barva; citrón – žlutá barva; pomeranč – oranžová; kiwi – zelená, borůvka – modrá; a náležitá potravinářská vůně).
- Ovoce rozkrojíme a na jednotlivé části ovoce nanášíme barvu. Zejména plátky pomeranče či citrónu, které jsme obarvili a nechali uschnout, můžeme použít jako dekoraci – navlékáme na nitky, na špejle, které potom zapícháme ke kytičkám, vánoční nebo velikonoční dekorace. Spojením konkrétního ovoce s konkrétní vůní vytváříme u dítěte zkušenosti, které se mu vybavují při dalších výtvarných činnostech. Tato činnost je u dítěte velice oblíbená a podtrhuje zájem o výtvarnou činnost.
- Z hlíny a vody si dítě za pomoci dospělého vytvoří hmotu, ze které může tvořit. Vytvoří různé druhy ovoce, obarví, pokape příslušnou vůní. Může dále využít jako doplněk ke svým hrám (hra na prodavače, na zahradníka apod.).

Chuť

- Je zřejmé, že nelze děti nechávat ochutnávat barvy jako takové. V předchozí části se dítě seznámilo s konkrétním ovocem a s jeho vůní. Při té příležitosti byla využita i chuť.
- Dítě ochutnalo jednotlivé druhy ovoce, zapojili jsme i další smysl, a to chuť. Zároveň jmenujeme druhy chutí (chutě podobné, chutě protikladné) – malina je *sladká*, citrón je *kyselý*; jahoda hodně červená je *sladká*, narůžovělá je *méně sladká*, nebo dokonce *kyselá*. Tyto činnosti bývají u dětí velice oblíbené, děti mají možnost experimentovat, nacházet souvislosti mezi předměty, poznávat jejich vlastnosti, a tyto poznatky posléze využívat i k jiným účelům. Získané zkušenosti můžeme ihned využít pro dětskou tvořivost.

- ❑ Pomocí dlaně můžeme namalovat jablíčko, prsty nám pomohou vytvořit kuličky hroznů, klacíky zobrazíme detaily k ovoci, překrojenou bramborou, kterou jsme z jedné poloviny natřeli barvou červenou, z druhé barvou žlutou namalujeme broskev nebo meruňku apod.
- ❑ Okrájíme více druhů jablíček, dítě ochutnává, jakou mají slupky chuť. Na slupky nasypeme potravinářskou barvu a jemně orosíme. Slupky se různě barví. Ze slupek můžeme tvořit (had; náramek; tvoříme i různé tvary – kolečko, srdíčko atd.).

Ty jsi tak nepozorný!

Tuto větu slyšelo každé dítě nesčetněkrát. Nakonec i dospělý se často přistihne, že v určité situaci je to s jeho pozorností „na vážkách“.

V období předškolního věku se pozornost postupně prodlužuje. Není tomu u všech dětí stejně. Při aktivní tvořivosti dětí, kdy využíváme všechny smysly, máme možnost působit na rozvoj pozornosti.

Všechny činnosti vycházejí ze zájmu dítěte. Dítěti dáváme možnost stát se úspěšným. A to je v tomto vývojovém období velice důležité. Dítě chce být úspěšné. Chce vidět výsledky své práce tak, aby bylo uspokojeno. Dáváme mu možnost samostatného tvoření, které není omezeno žádnými „pravidly“ a aspekty.

V této činnosti dítě nemůže být neúspěšné. Hraje si s barvou, a tím vycházíme z jeho základní činnosti pro tento věk, ze hry. Každou výtvarnou činnost provázíme verbálně. Dítě se učí pozorně naslouchat, protože jeho činnost pro něho má svůj smysl, vychází z jeho zájmu.

Kratičkým příběhem o jevu, který právě probíhá, když se nám mění barvy, posilujeme pozornost dítěte. Někdy stačí jen říkadlo, písnička, básnička, jindy je vhodnější kratičká pohádka či příběh, nebo krátká věta či pouze slovo.

- ❑ Malé misky zaplníme do poloviny sněhem, nasypeme do nich potravinářskou barvu a doplníme další vrstvou sněhu. Uděláme bábovičku a vyklopíme ji na táč. Takto vytvoříme libovolný počet báboviček, do každé jako náplň přidáme jinou barvu. S dítětem si vypravujeme o sněhovém království. Do rozprašovače nalijeme teplou vodu, necháme dítě, aby vnímalo studený povrch sněhu a teplý povrch rozprašovače. Jemně pokropíme, doprovázíme libovolnou písni či říkankou k tématu. Sníh postupně taje a začíná vytékat barevná voda, která se vzájemně mísí. Vytvářejí se barevná jezírka, potůčky, říčky, a dospělý spolu s dítětem může vytvářet krátké příběhy.
- ❑ Na táč nasypeme malé kopečky potravinářské barvy. Z malé lahvičky s plastovým uzávěrem si vytvoříme „kapátko“. Do lahvičky nalijeme vodu a necháme dítě, aby vodu kapalo na jednotlivé kupičky potravinářské barvy. Činnost doprovázíme písničkou nebo popěvkem o deštičku. Barva se rozstříkuje a vytváří na ploše duhové obrázky. Dospělý nebo dítě vymýšlí krátké pohádky či popěvky.

Jak je možné, že jsi to zapomněl!

Docela jednoduše. Zapomínání je obrana organismu před přetěžováním. Paměť je u dětí převážně bezděčná, krátkodobá, opřená o konkrétní představy. Dítě si spontánně pamatuje to, co ho zaujalo, ale většinou bez předchozího úmyslu se něco naučit. To znamená, že si vybavuje především silné zážitky. Důležité je tedy, aby všechny podněty dítě motivovaly, byly stimulační a neopakovatelné.

Nabízíme-li dostatek zajímavých stimulů, které jsou zaměřeny na aktivní činnost dítěte, vycházejí-li z jeho přirozenosti přicházet všem jevům „na kloub“, vytváříme základ pro rozvoj paměti logické. Ta se vytváří v souvislosti s celkovým rozvojem poznávacích procesů.

Tím, že nabízíme dítěti řadu činností, na nichž se podílí samo a může při nich experimentovat s barvou a s různým přírodním materiálem, tím, že využíváme všechny smysly a že impulsy jsou dostatečně silné, emotivně motivující, a tedy zapamatovatelné, cvičíme jeho paměť a posilujeme ji.

Učíme dítě všemi smysly poznávat okolní svět, který byl pro něho dosud neznámý a často i nepochopitelný.

- ☐ Z předchozích tvořivých činností dítě získalo poznatky, že barvy jsou různé, že některé barvy vznikají ze dvou barev, že se barvy různě mísí a přetvářejí se, že existují mezi poznanými skutečnostmi různé souvislosti, že svět mohou poznávat pomocí všech smyslů. Ze sněhu teplem vzniká voda, zmrazením vody vzniká led. Tím, že sníh nebo led obarvíme, poskytujeme dítěti silnější zážitek, než kdybychom používali pouze sníh bílý. Dítě v tomto věkovém období miluje barevnost. To, co se mění, je pro dítě zajímavé. Necháme tedy dítě ve sněhu tvořit. Doma v teplé místnosti jsou větší možnosti tvoření ze sněhu a ledu.
- ☐ Na plochu dáme sníh. Dítě si sníh na ploše uhladí do libovolného tvaru. Ruce si následně zahřívá v nádobě s teplou vodou. Dítě již má zkušenost s tím, že teplá voda studené ruce zahřeje.
- ☐ Z textilu pomůžeme dítěti vytvořit kuličku na malování. Ovážeme nití nebo provázkem. Dítě si namáčí kuličku do misky s teplým olejem. Do těchto olejových stop kape různou barvu. Klacíkem může vytvářet na ploše kresby podle vlastní volby. Sníh postupně taje a na vzniklé vodě se vytváří barevná olejová, duhová oka.

Umíš si to představit?

V tomto věkovém období je představivost spontánní a nezáměrná. Představy se rozvíjejí v koordinaci s ostatními poznávacími procesy, jsou početnější, složitější a obsažnější, ale stále ještě ne vždy úplně přesné.

Nedostatky v představivosti si dítě doplňuje fantazií. Dítě předškolního věku obvykle nedokáže rozlišovat mezi skutečností a fantazií. V tomto období je fantazie důležitá pro citovou a rozumovou rovnováhu.

Dítě potřebuje vykonávat takové činnosti, při nichž by skutečnost mohlo přizpůsobovat sobě. Svět představ má pro dítě svoje kouzlo a zde je široká možnost působit na rozvoj představivosti a fantazie.

- ☐ Do skleněné nádoby nalijeme vodu. Nakapeme do ní zelenou barvu a nasypeme malé množství zelené potravinářské barvy. Některá místa ve vodě jsou tmavší, jiná světlejší. Vypravujeme si s dítětem o vodníkovi či hasrmanovi, který bydlí v hlubinách zelené tůně.
- ☐ Ze sněhu vytvoříme libovolný tvar, nakapeme na jeho část modrou barvu, na jinou část nasypeme modrou potravinářskou barvu. Poléváme teplou vodou. Tvoří se nám modré cestičky a modrá barva vytéká ze sněhu na podložku. Vypravujeme si s dítětem o mořském světě, kde jsou různé druhy ryb. Na tajícím sněhu vznikají jeskyně nebo prolákliny, kde se mohou ukrývat různí živočichové či pohádkové bytosti.
- ☐ Z kůry stromů, kterou si dítě obarví, vytváří podle vlastního uvážení útvary, kde mohou bydlet lesní skřítkové či jiné lesní postavičky.
- ☐ Do skleněné nádoby nalijeme vodu, nakapeme olej a nasypeme potravinářskou barvu. Na těchto barevných ostrůvcích mohou tančit rusalky nebo vodní víly.
- ☐ Z obarvených kostek ledu si dítě může postavit ledové království. Různá barevná seskupení, různý materiál, pomáhá dítěti nacházet v jednoduchých a dříve opomíjených věcech a jevech svoje osobité kouzlo, dítě má možnost poznat, že v jednoduchosti je krása a zajímavost. Zde už záleží na tvořivosti dospělých, na jejich kreativitě a nápaditosti.

Jak myslí předškolák?

Předškolní období je typické přechodem na vyšší úroveň názorné, předoperační inteligence. Kolem čtvrtého roku přechází symbolické myšlení na myšlení názorné, intuitivní.

Dítě si vytváří určité pojmové skupiny, které mají společnou určitou vlastnost, i když tato vlastnost není vždy nejpodstatnější.

Dítě hodnotí důležitost podle svého zájmu, podle citu, podle výraznosti, a často podle barvy a proměnlivosti.

Čím jsou impulsy silnější, tím silněji působí na rozvoj myšlení dítěte. Informace jsou opřeny o konkrétní představy, dítě motivují a stimulují. Dítě má možnost informace nepřebírat pasivně, ale stává se přímým účastníkem vzdělávacího procesu už od samého počátku.

Ve druhé polovině předškolního věku se začínají objevovat tendence, že dítě více respektuje vztahy příčiny a následku. Nabízením vhodných činností, které je ovlivněno emocemi a fantazií, pomáhá dítěti tyto vztahy chápat.

Činnosti rozvíjejí i pedagoga či rodiče, protože ho vedou k tomu, aby nacházel nové a nové možnosti, jak i jiným způsobem využít přírodniny, potraviny, vodu, led a sníh ve spojení s barvou.

- ☐ Početní představy – dítě si obarví kamínky různými barvami. Klade si je na hlínu, kterou si nasypalo na podložku. Kolik kamínků je zelených? Kolik je červených? Kterých kamínků je více? Kterých je méně?
- ☐ Procvičování orientace v prostoru – na písek dítě pokládá plody podle pokynů dospělého. Dává kaštan nahoru, doprostřed slupku z kaštanu, vedle pokládá šípky, dolů rovná jeřabiny...
- ☐ Poznatky o lidském těle – postavička z přírodnin – hlavu zobrazuje kaštan, krk jeřabina, tělo je složeno z několika šípků, ruce a nohy tvoří větvičky, prsty nalámané klacíky.
- ☐ Základní a doplňkové barvy – kapání barev na sníh, do vody.
- ☐ Poznatky o ovoci a zelenině, o potravinách a nápojích – používání při tvořivých činnostech.
- ☐ Znalosti o zvířatech – nacházení tvarů podobných zvířátkům na kamenech, kůře ze stromů, na dřevu, na listech ...
- ☐ Poznávání vlastností vody, ledu, sněhu – tvoření a barvení různými druhy barev.

Co potřebuji?

Vývoj dítěte předškolního věku se projevuje i v oblasti potřeb. Na jedné straně je to potřeba jistoty, stability a bezpečí, a na straně druhé zcela protichůdná potřeba změny a vlastní iniciativy. Tím, že činnosti dítě provádí spolu s dospělým, uspokojujeme jeho potřebu bezpečí a jistoty. Tím, že dítěti dáváme možnost samostatně činnosti provádět, činnost je variabilní a dítě neustále vnímá změny a proměnlivost, uspokojujeme potřebu jeho osobní iniciativy.

Potřeba aktivity je u dítěte v tomto období velice silná. Jakékoliv omezení zákonitě dítě vnímá nelibě a tomuto omezení se brání tak, jak umí. Svěvolí, pláčem, negativismem, extrémně až agresí.

Jeho potřeba se pohybovat je uspokojována spíše hrou a činnostmi než pouhou motorickou aktivitou.

Potřeba stimulace a poznávání je spojena s rozvojem všech poznávacích schopností, tedy s vnímáním, s představivostí a s myšlením.

Důležitou potřebou dítěte v tomto věkovém období je potřeba samostatnosti, emancipace. Známe u dítěte rčení, že chce vše dělat samo: „Já sám.“ Podpora samostatnosti při provádění činností je pro dítě velice důležitá. Zde se kladou základy pro další stupeň, a to je schopnost řešit případné problémy. Jestliže je dítě v předškolním věku omezováno a jestliže mu není ponechán prostor, aby jednalo samostatně, dochází později k deficitu sociální zralosti, nesamostatnosti a nerozhodnosti.

Potřeba sociálního kontaktu je uspokojována společnou činností dospělého a dítěte v menší či větší sociální skupině.

V rámci vývoje dítěte se objevuje též potřeba společenského uznání. Při alternativních výtvarných činnostech žádné dítě nemůže být neúspěšné. Každá činnost vede k úspěchu, zde se prakticky uplatní každé dítě, byť zdánlivě málo výtvarně nadané, nebo které má snížené schopnosti tělesné či rozumové.

- ❑ Největším motivačním prvkem u dítěte je hra, která vychází z přirozené potřeby dítěte tohoto věkového období. Hra *Na malíře* – dítě má vymezené svoje místo, kde tvoří, a také určené oblečení na malování, které ho staví do role malíře.
- ❑ S dospělým si dítě vytvoří paletu. Zde mohou velice dobře posloužit malé paletky z umělé hmoty, krabičky na vajíčka. V nich dítě může míchat malé množství barev, a vytvářet si tak samostatně různé odstíny, které používá ke své výtvarné činnosti. Vytváří si s pomocí dospělého rovněž různé výtvarné náčiní nebo pomůcky (kuličky z trávy, z hlíny, z textilu, bambulky z vlny, dřívka z větévek stromů či keřů různé tloušťky, molitanové válečky apod.). také kreslicí plochu si dítě vytvoří podle své volby. Může malovat na povrch sněhu, do mouky, kapat barvy do písku, rýže, strouhanky, na dřevo, na šišky či na plochu papíru. Tvoří svoje výtvarná díla, jejichž základem je barevnost.

Máš mne rád?

Dítě předškolního věku se vyznačuje citovou labilitou, impulzivitou a dětským egocentrismem. Proto se stále ujišťuje o sympatii lidí z okolí.

Dítě je značně ovládáno svými kladnými či zápornými city. Odtud pramení chuť či nechut' zabývat se výtvarnou činností, která často přetrvává až do dospělosti. Nevhodným působením můžeme mnohdy utlumit nebo potlačit talent. Tím, že dítěti vnucujeme tužku, pastelku či štětec, neuspokojujeme jeho touhu po úspěchu a zdařilosti jeho malířského výsledku.

Alternativní výtvarné činnosti, které jsou založeny na hře s barvou a s různým materiálem, jsou zaměřeny na vlastní tvořivou činnost a na samostatné experimentování, na posilování aktivity, využití představivosti a fantazie, pomáhají dítěti nacházet krásu a radost z výtvarných činností.

Nevhodnými otázkami typu: „Řekni mně, co jsi namaloval...“ zbavujeme dítě radostného pocitu úspěchu. Tím posilujeme záporné city dítěte, dítě ztrácí zájem, a kreslit či malovat ho přestane bavit.

V životopisech význačných malířů se tento jev už v útlém věku objevil, mnoho malířů teprve v dospělém věku objevilo svůj talent a začalo tvořit, a dospělo k úspěchům. Tím, že malovali jinak, jinou technikou, než bylo obvyklé, byli mnohdy oceněni až po své smrti byli a krása jejich obrazů vytryskla až v době, kdy již uspokojení ze svého úspěchu nemohli pocítit.

S rozvojem života ve společnosti nabývají důležitosti i city a vztahy k druhým lidem, jako je láska a nenávisť, sympatie a nesympatie. Společná činnost dítěte s dospělým člověkem mu pomáhá pocítit zájem o svou osobu, zažít vztah lásky a přátelství.

Rozvíjí se i sebeúcta a citový vztah a láska k sobě samému. V tomto období je dítě značně egocentrické, zaměřené na sebe a vše hodnotí ve vztahu k sobě a ke svým potřebám. Právě

toto velice citlivé období je důležité ve vytváření vztahu k výtvarným činnostem a umění vůbec. Zde můžeme tedy talent nebo určitou schopnost buď objevit, nebo udusit.

- ❑ Nakapeme dítěti na plochu papíru dvě barvy, podle jeho volby. Pro další tvorbu použijeme molitanový váleček, který má pro dítě velké výhody a přednosti. Zanechává totiž širokou barevnou stopu, a tím v poměrně krátké době je dítě schopné účelně zaplnit celou plochu. Různými pohyby, které dítě s válečkem provádí, barevnou stopu mění. Barvy se různě prolínají a vytvářejí jiné odstíny, což dítě uspokojuje. Nejsou nutné žádné velké výtvarné předpoklady, svou barevností a jednoduchým provedením dítě uspokojuje, a tak přirozeným způsobem má dítě radost z výtvarného tvoření.
- ❑ Využití této výtvarné činnosti je velice vhodné i pro děti s různým druhem znevýhodnění, neboť ovládání molitanového válečku je velice snadné (snadné ovládání pro děti s DMO).
- ❑ Výsledek činnosti je viditelný v poměrně krátké době, upoutá barevností, proto je vhodné pro děti se sníženou schopností koncentrovat pozornost, pro děti s mentálním postižením, s dětským autismem, pro děti hyperaktivní.

Mám rád svoje kamarády

Společenství kamarádů je pro dítě velice důležité. Odborník tyto vztahy nazývá socializací. Socializace znamená souhrn vztahů a způsobů chování k lidem. Tyto vztahy se prakticky vytvářejí již od narození dítěte.

Společnou činností s dospělými, se svými vrstevníky pokládáme základy těchto vztahů. Mnohdy jsou, bohužel, tyto vztahy vytvářeny jen na úrovni zákazů a příkazů. Ve snaze, aby vše bylo podle přání dospělých, zbavujeme dítě možnosti aktivních přijetí sociálních pravidel a norem chování.

V této oblasti tím, že přirozenou cestou vytváříme základní sociální normy, to znamená, že se dítě učí respektovat názory druhých. Má jasně stanovená pravidla, která ale vycházejí z jeho schopností, zájmů a iniciativy. Tak se dítě učí přijímat různé role a uspokojivě je zvládnout.

Používáním přírodních materiálů se dítě učí vážit si činností, odpoutává se od nudy a pasivity. Každá z rolí má svoje typické rysy a dítě musí rozlišovat svoje chování podle situace, v které se nachází. Nyní je v roli malíře, která s sebou nese svoje specifické zvláštnosti.

Učí se kladně hodnotit svoji činnost i činnost dalších dětí. Učí se pomáhat a co znamená respektovat jeden druhého. Učí se ocenit výsledek činnosti a úsilí druhého dítěte. Učí se mít radost z úspěchu svého i svého kamaráda.

- ❑ Tvořivé činnosti, do kterých se zapojuje dítě se svým rodičem, působí kladně na rozvoj jak dítěte, tak rodiče. V současné době, kdy matku či otce jakýmsi způsobem zastupuje televize či počítač, je tato společná činnost pro dítě velice důležitá. Vytvářejí se kladné vztahy mezi dítětem a rodičem, na druhou stranu obohacuje i rodiče, kteří mají

možnost, aby uplatňovali svoji nápaditost a kreativitu. Rozvíjí kladné vztahy k přírodě, k výsledkům lidské činnosti, posiluje vztah k výtvarnému umění, rozvíjí estetické cítění.

- ☐ Zapojením do výtvarné tvořivé činnosti i sourozenců dítěte rozvíjí kladné vztahy mezi nimi navzájem.
- ☐ Lze zapojit i babičku nebo dědečka, kteří mohou využívat svoje zkušenosti a svou životní moudrost, která často bývá opomíjena. Prarodiče mohou nalézt v této společné činnosti se svými vnoučaty uspokojení a uplatnění, neboť právě oni ve svém dětství využívali ke svým hrám přírodní materiál.
- ☐ Využití v mateřské škole umožňuje dítěti seberealizaci, kdy má možnost pocítit úspěch svůj i úspěch svého kamaráda. Zde, více než v jiné činnosti, je důležitá spolupráce mezi dětmi, vzájemná pomoc a respekt jeden k druhému.

Shrnutí:

- ☐ Za předškolní období se označuje období od 3 do 6 let (končí nástupem do základní školy).
- ☐ Alternativní výtvarné činnosti jsou jednou z možností přirozeného rozvíjení všech jazykových rovin.
- ☐ Dítě potřebuje vykonávat takové činnosti, ve kterých by skutečnost přizpůsobovalo sobě.
- ☐ Společenství kamarádů je pro dítě velice důležité.
- ☐ Dítě hodnotí důležitost podle svého zájmu, podle citu, podle výraznosti, a často podle barvy a proměnlivosti.

5. Školák a barvy

Za období školáka je v této publikaci označováno období od nástupu dítěte do školy do začínající puberty, tj. cca od 7 do 12 let.

Čím se vyznačuje období školáka?

Vstup do školy má pro dítě velký význam. Mění se jeho postavení v rodině, ve škole i mezi vrstevníky. Získává novou roli školáka, s níž se vyrovnává podle svých možností, každé dítě jinak, individuálně.

Hlavní činností dítěte je učení.

Vstupem do školy se prakticky mění celkový životní způsob dítěte. Rizikem tohoto období je možnost podlehnout pocitům méněcennosti, úzkosti, že nestačí na požadavky, které se na něho kladou.

Dítě v tomto období má zájem o reálné činnosti, proto jsou oblíbené různé experimenty a manipulace s věcmi.

Jak hodnotí školák výtvarné činnosti?

- ☐ Prvňáček Martin má rád „výtvarku“ proto, že je paní učitelka nenutí kreslit postavy, a můžou tedy různě nanášet barvy na výkresy. A vůbec jí nevadí, že občas barva kápne na zem.

- ❑ Dominika (7 let): „Já jsem namalovala modrého pejska. Paní učitelka mi řekla, že to není hezké, protože modrý pejsek neexistuje. Jak to ví?“
- ❑ Jirka (10 let): „Nevím, proč se paní učitelka zlobila, že jsem namaloval sluníčko obloučkem v rohu. Já vím, že sluníčko je kulaté, to mi paní učitelka nemusí říkat. Ale dívala se někdy přes okno na oblohu? Také je sluníčko pouze v rohu, a není celé, není kulaté.“
- ❑ Lucka (11 let): „Já výtvarnou výchovu nemám vůbec ráda. Také mi kazí vysvědčení. Paní učitelka před nás postaví vázu s květinami, a ty musíme kreslit. Snad má i napočítané lístky, které ta květina má. Hrůza!“
- ❑ Petr (12 let): „Já sám o sobě bych výtvarnou výchovu viděl jinak. Ne, že dostanu nějaký pastel, a musím malovat různé postavy. Ale kdybych mohl využívat různý druh materiálu, zkoušet, co udělají barvy, použít různou velikost výkresu nebo i techniku, to by bylo něco. Ale nějaké příkazy, co a jak mám udělat, to pro mě není.“

Mám nešikovnou ruku?

Nástupem do školy se dítě relativně zklidňuje. Pohyby jsou přesnější, účelnější a úspornější.

Zdokonalují se pohyby ruky, zjemňuje se jemná motorika, zpřesňuje se vizuomotorická diferenciace.

Alternativní výtvarné činnosti nabízejí dítěti značné množství výtvarného materiálu, velké množství výtvarných pomůcek, které umožňují dítěti rozvíjet jemnou motoriku, uvolňují ruku, podporují rozvoj grafomotoriky.

Neobvyklé pomůcky a materiály vzbuzují zájem o výtvarné činnosti. Nenásilným způsobem podporují aktivitu, a zároveň podporují koordinaci pohybů, posilují kontakt oko-ruka, který je tak důležitý pro písemný projev dítěte.

- ❑ Malování pomocí klacíků různé síly a z různých stromů do hlíny, do sněhového podkladu, do vlhkého písku, do pilin nebo do mouky vytváříme různé grafomotorické prvky, doprovázíme krátkým říkadlem či popěvkem (*Dešťové kapičky; Maluje sluníčko; Koulelo se jablíčko; O šnečkovi...*).
- ❑ Z libovolné kůry stromů si vytvoříme spolu s dítětem vhodnou výtvarnou pomůcku, kterou používáme ke kreslení či malování do různého podkladu.
- ❑ Kuličky z trávy namáčíme do různé barvy (temperové, nebo barvy, kterou používají malíři pokojů k tónování). Na zeď nebo na dveře připevníme velký formát balicího papíru, a tvoříme různé prvky, či motivy podle volby dětí.
- ❑ Stébly z obilí, šiškami a jinými přírodninami kreslíme do písku, pilin, mouky nebo hlíny různé grafomotorické prvky a motivy, a tím nejen uvolňujeme ruku dítěte, ale zároveň ho blíže seznamujeme s vlastnostmi jednotlivých materiálů.

Školák a jeho vnímání světa

Vnímání má pro školáka velký význam. Je základem pro jeho poznávání světa a získávání zkušeností.

Stává se diferencovanějším, dítě dokáže analyzovat celek na jednotlivé části.

Volbou alternativních výtvarných činností má dítě možnost poznávat jednotlivou podstatu věcí. Tím, že aktivně používá barvy, poznává vznik barevného spektra. Tím, že manipuluje s různým materiálem, má možnost hlouběji poznávat vlastnosti předmětů a jevů.

Aktivně získává zkušenosti, a tím jsou jeho znalosti postaveny na pevném základě, protože k tomuto poznání dítě dospělo samo. Zkušenosti, získané všemi smysly, jsou pevnější, hlubší, protože jednotlivé zákonitosti dítě pochopilo, neosvojilo si je jen „memorováním“.

Každá zkušenost, ke které dítě dospělo použitím všech smyslů, je trvalejší a snadněji se vybavuje. Jestliže dítě pozná určitý předmět nebo jev i na základě barevnosti, stává se vjem zajímavější a atraktivnější.

- ☐ Na tác nasypeme sníh, který dítě uhladí (při nedostatku sněhu můžeme použít hladkou mouku). Vnímá chlad sněhu. Studené ruce si přikládá na tváře, na čelo, na nos, na bradu, na krk, a rozlišuje rozdílnou teplotu (hmat). Zároveň si upevňuje pojmenování a určování částí lidského těla.
- ☐ Nakapeme různé základní barvy. Přidáme potravinářskou trest' (čich). Vytvoří se barevné stopy. Do těchto barevných stop přidáme další barvu. Dítě pozoruje různé změny, které se s barvami dějí. Poznává a pojmenovává další barvy – oranžová, fialová, šedá, růžová, světle či tmavě zelená nebo modrá (zrak).
- ☐ Na ploše se z barev vytvářejí různé barevné tvary, které dítě pojmenuje a určuje jejich vlastnosti. Dítě například vidí v barevné stopě zvířátko – říká, kde toto zvířátko žije, jaká jiná zvířata tohoto druhu zná, jak se jmenuje mláďátko, čím se živí, čím je užitečné, jaké vydává zvuky – procvičení výslovnosti určité hlásky... Jablko – jak se jmenuje strom, na kterém jablíčko roste, velké je jablko, malé jablíčko, strom je listnatý, ovocný, další druhy ovoce, chuť – máme – li po ruce jablko, dítě může ochutnat (chuť), barva, tvar, písnička či básnička (sluch).
- ☐ Na tác položíme měkký, savý papír, silněji orosíme a necháme chvíli působit, až papír nasákne vodu. Kapeme barevnou tuš, nebo posypeme lehce potravinářskými barvami a přidáme trest'. Potravinářské barvy opět lehce orosíme. Prolínáním barev se plocha papíru duhově obarví. Po zaschnutí a vyrovnaní papíru se může využít pro vytvoření malých obrázků, které si děti zapaspartují.

Už zase nedáváš pozor!

V každé třídě se vyskytují děti, které svou nepozorností udivují svoje okolí. Je to obvyklé a zákonité. Na počátku školního období u dítěte převládají procesy vzruchu nad procesy útlumu. Důsledkem tohoto faktu se projevuje nepozornost, menší schopnost pozornost koncentrovat.

Dítě se nachází ve změněném prostředí plném impulzů, působí na něho velké množství podnětů, a dítě si s touto situací zákonitě neví rady.

Pro udržení pozornosti potřebuje dostatek silných podnětů, možnost aktivně se podílet na dění, tvořit a experimentovat.

Děti vlastní tvořivou činností nacházejí vztahy a souvislosti mezi předměty a jevy, toto poznání vede k jejich pochopení. Poznatky o již poznaném pomáhají udržovat úmyslnou pozornost, neboť vždy dítě více zajímá to, o čem má již určité znalosti.

Děti v tomto období nemají dostatečně vytvořené autoregulační mechanismy, proto je nutné střídát činnosti, aby se dítě příliš neunavilo, neboť s únavou zákonitě klesá pozornost. A pozornost je nutná podmínka pro úspěšnou školní práci.

Jestliže dáme dítěti možnost podívat se na určitý jev či předmět z jiného úhlu, postavíme poznatky do nových souvislostí, zákonitě stoupá pozornost dítěte.

- ❑ Některé dítě má potíže s osvojováním si jednotlivých hlásek a písmen. Jelikož je méně úspěšné, jeho poznávání ho nezaujme, a tudíž nedává pozor. Když spojíme hlásku **P** s **p**apírem, **p**ískem, do kterého **p**ísmeno **P** kreslíme **p**omocí **p**eříčka, můžeme dosáhnout u dítěte upevnění této znalosti. Písmeno **H** kreslíme do vlhké **h**líny **h**ůlkou. Písmenu **S** učíme tak, že **s**ypeme **s**trouhanku do **m**isky, **p**řisypeme **s**lanou **s**ůl a obarvíme potravinářskou barvou a **o**rosíme **s**tudenou **v**odou, a **s**lámku nakreslíme písmeno. Vyhledáváme ve slovech jednotlivé hlásky (vyslovené), písmena (napsaná), která jsou na začátku, uprostřed a na konci slov.
- ❑ Při hře s vodou, dítě určuje její teplotu. Kůru ze stromu opřeme o další, vyšší sklenici. Na kůru nasypeme potravinářskou barvu. Dítě seznamujeme s vlastnostmi vody. Při takovéto činnosti dítě zpozorní, protože je pro něho neobvyklá, zajímavá. Tím, že se aktivně podílí na činnosti, se u dítěte zvyšuje rozvoj soustředěnosti a pozornosti.
- ❑ Do tvořítek jsme nasypali malé množství barvy a zalili je vodou. Necháme v mrazničce zmrznout. Používáme více barev. Na táč si rozprostřeme vatu, dítě vnímá jemný a hebký povrch. Z tvořítek vyklepeme barevný led, určujeme tvary. Rozlišujeme teplý povrch vaty a studený a hladký povrch ledu. Jednotlivé kousky ledu dítě i dospělý uchopí pomocí kolíčků na prádlo. Teplem postupně led taje a voda odkapává na povrch vaty. Tvoří se barevné stopy. Jelikož tání ledu je vcelku pomalý proces, dítě musí tuto činnost pozorovat delší dobu. Pro udržení pozornosti můžeme zpívat písně o barvách, i různě si je vymýšlet (*Na tý louce zelený; Vyleť modrý míčku; Červená, modrá, fiala; Červená, žlutá, zelená, co to asi znamená; Sněhulák; Maluje sluníčko...*). Vata se zajímavě zbarvuje.

Rozvíjíme představivost

Vyučovací proces nebo opakování probraného učiva doma jsou více či méně založeny na verbalizaci. Dítě si musí pokaždé v mysli „oživit“ obraz skutečnosti.

Oživované obrazy zpočátku představují reálný obraz velmi přibližně, s minimem detailů. Obrazy bývají statické, chybí jim změny děje a vzájemné vztahy.

Pro dítě je důležitá proměnlivost podnětů.

Dítě nechápe čtený text

U školáků se často setkáváme s tím, že nechápou čtený text. Může se jednat o dyslexii, tuto skutečnost vyšetří odborník. Ale i u dětí s dyslexií je možné vhodným přístupem mnohé „napravit“.

Při čtení různých krátkých či dlouhých článků se dítě dostává do světa abstrakce. V předchozím věkovém období, v období předškolním mělo dítě především konkrétní myšlení. Přechod z „konkrétní skutečnosti“ do abstraktní je pro některé děti značně složitý.

- Dítěti můžeme zpříjemnit čtení tím, že přečtenou větu či krátký text doplníme zajímavou činností. Zejména v počátcích získávání čtenářských dovedností může mít dítě problémy. Věta, která provází snad každou generaci: „Máma má mísu.“ Co tak máma v té míse může mít? Připravíme si malé skleněné misky, do kterých nasypeme různý materiál – mák, mouku, rýži, strouhanku, krupici, určíme, která hláska je na začátku, na konci, uprostřed, kolik slabik obsahuje každé slovo. Poznáváme, kde roste mák, rýže, z čeho vzniká mouka, krupice, strouhanka. Jaké druhy obilí ještě znáš? Připravíme si barevný led a pokládáme ho do misky s potravinami. Led pomalu taje. Pozorování můžeme zpestřit hudebně-pohybovou hrou na motiv písničky *Čížečku, čížečku,...* (procvičujeme jednotlivé fáze růstu máku – sejeme mák, mák roste, kvete, lámeme mák, jíme mák).
- V prvouce se děti seznamují se stromy. Často o stromech čtou text, kterému nerozumí. Můžeme si na vycházce nasbírat různé kůry ze stromů, kdy rozlišujeme strom listnatý od jehličnatého. Doplníme obrázkem jednotlivých stromů, seznamujeme dítě se stromy listnatými či jehličnatými, určíme rozdíly. Kůra z listnatých stromů bývá hladší než kůra ze stromů jehličnatých. Kůra voní pryskyřicí. Připravíme si sklenici s malým množstvím vody. Vodu můžeme ochutnat. K čemu je voda nezbytná? U starších dětí můžeme vytvářet poznatky o úloze a koloběhu vody v přírodě, o různých druzích kapalin. Z lahvičky kapeme na kůru s barvou vody. Barevná voda odtéká do sklenice. Posloucháme zvuky kapající i tekoucí vody. Na kůru přidáme další barvu. Odlišná barva se mísí s původní, vytvářejí se různé barevné pramínky.

Pomalů si osvojuje nové poznatky, o to rychleji je zapomíná

Dítě si obvykle pamatovalo výrazné, emocionálně působivé podněty. Nyní se dostává do situace, kdy si musí zapamatovat informace záměrně. Často tyto informace nejsou pro dítě dostatečně atraktivní, zajímavé.

Paměť dítěte závisí na pochopení smyslu informací. Informace získané více smysly vedou k nacházení vzájemných souvislostí a usnadňují pochopení učiva.

Prvky alternativních činností se prakticky mohou zařazovat do všech výukových předmětů. Také doma, kdy s rodiči dítě opakuje to, co se ve škole naučilo, a někdy i nenaučilo, lze dítěti zpestřit jeho „učení, mučení“.

Konkrétní činnosti vedou ke zpestření, vzbuzování zájmu o nové informace, pomáhají nacházet nový pohled na učivo a vedou ke snadnějšímu vybavování učiva.

Spontánní pozornost prochází kvalitativní změnou, vede k vytváření vyšší formy paměti, a to k záměrnému pamětnímu učení.

Často se setkáváme s faktem, že se dítě odmítá doma připravovat na školu. V nacházení důvodů, proč se nemusí učit, je dítě v tomto vývojovém stádiu nepřekonatelné. Proto je nutné dítě na domácí přípravu vhodně a dostatečně motivovat. Zařazováním prvků alternativních výtvarných činností může dítě aktivovat k přípravě na školu. Buď jako odměna ve formě neobvyklých činností, nebo jako podpůrný prvek při vlastním procesu učení. Zejména v nižších ročnících je tato skutečnost velice nutná.

- Např. dítě nemá zájem o sčítání a odčítání. Nebo dokonce nechápe tyto úkony. Můžeme sčítat i odčítat barevný led, který jsme vytvořili zmrazením vody ve tvořítkách různého tvaru. „Sečti červená ledová kolečka + zelené ledové trojúhelníky“. Kolik jich je dohromady? Když nám tři roztály, kolik nám jich zbylo? Takto získané informace si dítě pamatuje podstatně delší dobu, neboť si je osvojilo vlastní, aktivní a neobvyklou formou.
- Využití smrkových a borových šišek. Dítě si křídou či temperovou barvou obarví smrkové šišky červenou barvou, borové zelenou. Podle pokynů dospělého staví ze šišek různé obrázky. Např.: „Postav ze šišek dům. Střechu ze šišek smrkových, červených, a zdi ze šišek zelených, borových. Kolik smrkových šišek jsi potřeboval na střechu? Kolik borových, zelených na zdi? Kolik jsi jich potřeboval dohromady? Ze dvou šišek udělej komín. Kolik je nyní šišek dohromady? Přišel vítr, odfoukl dvě šišky. Kolik jich je nyní?“

Jak myslí školák?

Dítě přichází do školy vybavené určitou schopností analýzy a syntézy. Při vstupu do školy si osvojuje schopnosti logických operací, začíná získané informace porovnávat, nachází vztahy mezi předměty a jevy, učí se nabyté znalosti třídit podle určitých znaků a kvalitativně je řadit.

Rozvíjejí se časové, prostorové, číselné a jiné představy. Svoje znalosti si dítě vytváří zpočátku na základě názornosti, opírá se o reálné předměty a děje.

Myšlenkové schopnosti jsou závislé i na dalších stránkách osobnosti dítěte, a to na tvořivosti, výkonové motivaci, na aktivitě a na představivosti. Čím větší má dítě možnost aktivně se zapojovat do získávání nových informací, tím více se rozvíjí jeho myšlení, jeho schopnost analýzy a syntézy, umění získávat a trvale uchovávat podstatné informace a využívat je ve vzájemných souvislostech.

Učíme dítě nacházet to, že vše souvisí se vším. Učíme a odbouráváme vznik izolovaných informací, zkrátka učíme dítě myslet a přemýšlet.

- ❑ V kategorii potravin používáme k výtvarným činnostem i takové suroviny, které jsou základem pro výrobu potravin – využíváme obilí – můžeme používat klasy, které různě obarvíme, a využíváme je jako dekoraci do váz či do košíků, obilí výrazně voní, poznáváme jednotlivé druhy obilí. Zrní, které mísíme s potravinářskou barvou, vkládáme do lahviček či skleniček zajímavých tvarů, přidáme malé množství vody, promísíme se zrním. Lahvičky se mohou též použít jako dekorace. Následně využíváme různé druhy mouky, kterou můžeme pokapat barvami a kreslit klacíky do ní pomocí klacíků. Na co všechno se obilí využívá?
- ❑ Cukrová řepa – řepu nakrájíme na plátky, které dítě může různě využít. Omalovat dekorativními prvky pomocí větévek, posypat potravinářskou barvou, nakapat na plátky barvu, a následně otiskovat na papír apod. Kde se cukrová řepa pěstuje? Co se z ní vyrábí? Dále tvoříme z rozmanitých druhů cukru – moučkového, třtinového, krupicového, krystalového, kostkového. Pokapeme citrónem či různými druhy sirupů či šťáv. Vnímáme vlastnosti cukru: jemnost, hrubost, chuť. Jednotlivé obarvené druhy cukru rozpouštíme v dalších tekutinách (studených i ohřátých) – ve vodě, v sirupu, v džusech a šťávách – kde se rozpouští nejrychleji a proč?
- ❑ Činnosti s ovocem – druhy ovoce. Které druhy rostou u nás a které v exotických zemích? Malujeme na plátky ovoce, na slupky. Ze slupek vytváříme písmena, slabiky, slova, číslíčka. Z ovoce se vyrábějí sirupy, kompoty a džemy.
- ❑ Malujeme na dřevo, poznáváme různé druhy dřeva z různých stromů. Ze dřeva se vyrábí papír. Malujeme na různé druhy papíru. K čemu se využívá dřevo a papír? Na jehličnatých stromech rostou šišky. K výtvarným činnostem používáme šišky. Mokré šišky jsou uzavřené, v teple a suchu se rozvíjejí. V šiškách jsou semínka. Semínka můžeme též využít pro tvořivou činnost. Na omalované dřevo nakapeme malé množství lepidla (Herkules) a na určitá místa, která si dítě vybere, nasypeme semínka.
- ❑ Led a sníh poléváme teplou, obarvenou vodou. Sníh taje. Ohříváme obarvenou vodu a páru zachycujeme do různých skleněných nádob, které následně zmrazíme. Obrazce, které nám zmrazením vznikly, lehce postříkáme různě barevnou vodou. Tím stavíme nové poznatky do různých vztahů a souvislostí. Dítěti dáváme možnost, aby o těchto vztazích a souvislostech přemýšlelo a svoje znalosti aktivně využívalo ve výtvarných, neobvyklých činnostech.

Není přecitlivělý?

Změna, která souvisí se vstupem do školy, působí zákonitě i na rozvoj citové oblasti. Ustupuje citová labilita a impulsivita. Dítě již není tak silně zaměřené na svoji osobu. Učí se regulovat svoje chování podle stanovených pravidel, ovšem tato pravidla musí být přiměřená věku.

Dítě se začíná srovnávat se svými vrstevníky. Chce být úspěšné.

Alternativní výtvarné činnosti umožňují každému dítěti pocítit úspěšnost. Již samotný proces tvoření, kdy každé dítě může vyjádřit pomocí barev vše, co cítí, co je schopné pomocí barev zobrazit, pozitivně působí na citovou oblast dítěte.

Již samotné uspokojení z tvořivosti umožňuje dítěti nacházet zálibu ve výtvarném světě, kde hrají svoji nezastupitelnou roli barvy, jejich proměnlivost a nacházení zajímavých možností výtvarného vyjádření.

Dítě si přeje být dobře hodnoceno a přijímáno, a tato touha po úspěšnosti je „hnacím motorem“ v jeho školní práci.

- ☐ Při tvořivých činnostech máme možnost pozorovat, kterou barvu dítě volí, když je pozitivně nebo negativně naladěné. U každého dítěte to bývá barva jiná. Jsou děti, které jsou pozitivně naladěné, a přesto volí tmavší odstíny barev. A když jsou v nepohodě, zvolí barvu výraznou se sytějšími odstíny. Necháme dítě tvořit na určité téma (*Jak si myslíš, že je to v pohádkovém světě? Jak je to ve světě zvířátek? Jaké je to v noci? Jak to je pod vodou?*).
- ☐ Nezadááme příliš často dítěti úkoly, aby barevně zobrazilo konkrétní předmět. Necháme mu i možnost volby různého materiálu (přírodniny, potraviny, papíru a barev, i různého výtvarného náčiní, počínaje rukou přes kuličky z různého materiálu a větévky až k molitanovým válečkům, eventuálně i štětcům).
- ☐ Důležitým momentem zde je i aktivní účast dospělého při tvoření dětí. Tím, že se dospělý aktivně účastní, vytvářejí se kladné citové vazby mezi ním a dítětem. Ne nadarmo se říká, že společná práce sblížuje. Dítě je velice citlivé na předstíraný zájem a pozornost dospělého a nedá se ošálit.

Moje dítě se neumí souvisle vyjadřovat

Tato skutečnost se, k našemu smutku, stává obvyklostí. Velmi často, bohužel i lidi, kteří jsou na očích veřejnosti, mají s komunikací značné obtíže. Faktorů těchto nešvarů je velice mnoho.

Dítě při vstupu do školy by mělo mít dostatečně rozvinuté všechny jazykové roviny. Na počátku školního věku se dále rozvíjí a obohacuje slovní zásoba, upevňuje se správná artikulace i gramatická stavba jazyka.

Mezi dětmi jsou značné rozdíly, které souvisejí i se sociokulturním prostředím dítěte.

V době, kdy mluvní vzor nahrazují média, má dítě menší možnosti rozvíjet svoji verbální složku.

Alternativní výtvarné činnosti poskytují dítěti široké možnosti rozvoje komunikačních schopností. Tím, že dítě aktivně a samostatně tvoří, objevuje i slova, která více či méně mu byla doposud vzdálená.

- ☐ Do širší nádoby nalijeme vodu, Nakapeme různou barvu a přidáme trestí. Voda voní. Dítě poznává vůni, která voní jako jahoda, pomeranč nebo citrón. Nacházíme v barevném seskupení vody, ve které plují obarvené kousky ledu, různé kamínky, omalované kousky dřeva, podmořský svět plný nových a neobvyklých pojmů. V podmořském světě se nacházejí různí živočichové i rostliny.

- ❑ Z písku, který jsme posypali potravinářskou barvou a lehounce postříkali vodou, vytváříme útvary, které nám mohou připomínat různé země a světadíly. Cestujeme tedy po světě a vypravujeme si o tom, co o té zemi či světadílu už víme.
- ❑ Na velké podložce máme různě zbarvenou vodu, jemně posypeme potravinářskou barvou a dáváme dítěti možnost „plout“ vesmírem, objevovat hvězdná seskupení, barevné východy a západy slunce.
- ❑ Z trávy, větévek nebo dalších přírodních materiálů tvoříme různá zvířata či rostliny. Umisťujeme je do obarveného písku, hlíny nebo pilin. Tak objevujeme svět zvířat a rostlin. Nacházíme nové pojmy a slovní spojení. Hledáme krásu v neobvyklosti barevného světa, objevujeme svět fantazie, abstrakce i konkrétní skutečnosti. Učíme dítě kultivovanějšímu verbálnímu projevu. I neverbální složka zde má svoje místo. Aktivní činností každého dítěte posilujeme a obohacujeme i pasivní slovní zásobu, a pomáháme tak dítěti objevovat vedle světa barev i další možnosti verbálního nebo neverbálního vyjadřování.

Školák a jeho spolužáci

Dítě při vstupu do školy získává novou roli. Je to role školáka, z které plyne řada povinností. Dochází k většímu a hlubšímu odpoutání se od rodiny. Dítě navazuje vztahy s vrstevníky, učí se spolupracovat, pomáhat slabším, ale i soupeřit o přízeň a pozornost.

Skupinová činnost v oblasti alternativní výtvarných aktivit učí dítě respektovat svého vrstevníka, tolerovat jeho myšlenky a nápady, ale zároveň ho učí, aby dokázalo prosazovat svoje záměry s ohledem na druhého.

Učí ho radovat se nejen z úspěchu své práce, ale i z úspěchu svého kamaráda či kamarádů, neboť i oni se podíleli na výsledku činnosti.

Alternativní výtvarné činnosti usnadňují aktivní zapojení i nesmělých, tichých a neprůbojných dětí, a tím posilování jejich sebevědomí a sebehodnocení. I rozumově či fyzicky „slabší“ dítě má možnost výtvarně vyjádřit svůj záměr, a nezískat jen punc dítěte méně schopného a nešikovného.

- ❑ Skupinové tvoření bývá u dětí oblíbené. V rodině napomáhá často i urovnávat vztahy mezi sourozenci. Zvláště když se těchto činností účastní oba rodiče nebo dokonce i prarodiče, má tato skutečnost velice pozitivní dopad na všechny členy rodiny. Pro dospělé je tato činnost určitá forma relaxace a uklidnění po každodenním shonu. Zde je důležitá i určitá pravidelnost. Víkendové dny, zejména v zimním období, jsou právě tou nejlepší dobou pro tvoření celé rodiny.
- ❑ Ve škole mají skupinové tvořivé činnosti též svoji nezastupitelnou úlohu. Během vyučování bývají děti unavené, a tím zákonitě nepozorné. Nabídnutím tvořivých činností s různým materiálem, je krátkodobá a jednoduchá záležitost, která dítě, a prakticky i učitele relaxuje. Tvoření skupin nechává pedagog na volbě dětí a taktně a nenásilně včleňuje do společného tvůrčího díla i dítě neprůbojné a nesmělé, kterému svěruje

určitou roli, aby i toto dítě mělo možnost vstoupit do tvoření jako rovnocenný a nepostradatelný člen skupiny, bez kterého se činnost neobejde.

Školák a učení

Hlavní činností dítěte mladšího školního období se stalo učení. Z dřívějšího předškolního období přetrvává sice ještě i hra, ale i ta dostává jinou, vyšší kvalitu.

Učení je v úzkém propojení s vyučovací činností učitele. Dítě se opírá o rady učitele. O jeho aktivitu, tvořivost a náročnost. Činnost v oblasti alternativních výtvarných aktivit je tedy odvislá od kreativity a schopnosti pedagoga. Ten může dětskou aktivitu a tvořivost buď podporovat a rozvíjet, nebo brzdit. Může podporovat snahu dítěte nacházet vztahy, souvislosti a proměnlivost, nebo učit dítě, aby přijímalo nové poznatky a dovednosti pouze pasivně.

Tím, že je učení závislé i na citovém vztahu k učiteli, dítě se učí spolupracovat s učitelem, respektovat ho a přijímat vzdělání buď jako svoji potřebu, nebo jako nutnost. Tím se posiluje jeho schopnost autoregulace učebních činností a autoregulace vůbec. Dítě se učí vyslechnout a plnit zadání od dospělého nenásilnou, a pro něho přijatelnou formou.

Aby se proces učení vyvíjel správným směrem, je nutná úzká spolupráce rodiny a školy. Činnosti ve škole by se měly promítat do činností v rodině a v určitém slova smyslu i naopak.

Pro celkový harmonický vývoj dítěte má i hra svoji nezastupitelnou roli.

V tomto věkovém období je důležité podporovat osobité výtvarné vyjádření, rozvíjet individualitu, tvořivost a originalitu. Tím prakticky stavíme základ jeho postojů k výtvarnému světu a umění vůbec.

Shrnutí:

- ☐ **Za období školáka je v této publikaci označováno období od nástupu dítěte do školy do začínající puberty, to je přibližně od 7 do 12 let.**
- ☐ **Neobvyklé pomůcky a materiály vzbuzují zájem školáka o výtvarné činnosti.**
- ☐ **Při vstupu do školy si dítě osvojuje schopnosti logických operací.**
- ☐ **Tím, že se dospělý aktivně výtvarných činností účastní, vytvářejí se kladné citové vazby mezi ním a dítětem.**

6. Umění a teenager

Kdo je teenager?

V současné době je slovo teenager častěji používané pro označení dítěte, které dospívá, místo pubescent, puberták či adolescent. Tento pojem k nám přišel ze zemí, kde se mluví anglicky. Toto období obvykle začíná ve třinácti letech, a teoreticky by mělo končit v devatenácti letech. (Slovo teenager je odvozeno od číslovek, které v angličtině končí na *teen*, tedy 13-19: **thirteen** – **nineteen**. Další číslovky na *teen* již v angličtině nekončí.) Tedy jedná se o období puberty (13-15 let) a adolescence (16-19) let.

Co je pro teenagera charakteristické?

Zevnějšek se mění, přestává působit dětsky. Rychlý růst se projevuje často sníženou odolností a výkonností a větší unavitelností.

Co se týká psychických změn, dochází ke snižování vyrovnanosti, což je příčinou zvýšené dráždivosti a snadnějšího vzrušení.

Prožívání bývá vlivem vývojových procesů změněno, objevují se projevy emoční lability, přecitlivělosti, časté změny nálad a negativismu.

V chování se objevuje neklid, impulsivita, výbušnost a nepředvídatelnost reakcí.

Toto období je dobou hledání vlastní identity. Smyslem a cílem je příprava na dospělost. Zaměření osobnosti je více introvertní, zahleděné na vlastní prožívání a myšlení, na fantazijní aktivitu, pomocí níž hledá náplň vlastní identity.

Jak je to u teenagerů se sebevědomím a sebehodnocením?

V této době dochází k objevení nového prvku, kterým se stalo nacházení smyslu vlastního života.

Pocity nejistoty, strach ze ztráty vlastní role a pozice mezi lidmi jsou momenty, které teenagera zneklidňují.

Hledání vlastní identity vůbec není lehká záležitost. Ztráta jistoty dřívějších rolí a hledání role nové způsobuje kolísání vlastního sebevědomí a sebehodnocení. Teenager by byl velice rád úspěšný, rád by v určité činnosti vynikal, rád by imponoval především osobám opačného pohlaví.

Mnohdy z této nejistoty plyne odmítavý postoj k činnosti, kterou má vykonávat. V oblasti výtvarných činností právě v této době dochází buď ke zvýšenému koncentrovanému zájmu, nebo naopak k odmítavému postoji.

- ☐ Nabídneme tvoření pomocí ruky, molitanového válečku nebo výtvarného náčiní, které si může z různého přírodního materiálu sám vyrobit. Může též používat různé druhy

barev, které si upraví podle svého vlastního nápadu (např. do temperových barev může nasypat písek či krupici, tím změní strukturu barvy, zde dá se různým způsobem experimentovat). Nezapomeneme do barev nakapat třešť.

- ❑ Oblíbená je tvorba na určité téma (moje nálada, vesmír, prázdniny, můj víkend, moje přání, moje sny...). Zde se nejedná o tvoření konkrétních jevů a předmětů, ale o tvoření barevného spektra. Po malování jsou důležité rozhovory o obrázku, ovšem k rozhovoru nikdy nenutíme, rozhovor by měl probíhat přirozenou cestou.
- ❑ Připravíme barevný podklad, který vytvoříme pomocí libovolných výtvarných pomůcek. Na ještě mokrý povrch rozloží kapradí a posype potravinářskou barvou. Do vody si nakape libovolnou potravinářskou třešť a jemně orosí výkres. I s kapradím nechá zaschnout, potom se kapradí z výkresu oddělí. Důležité je upozornit na to, že se tam nemusí kapradí zobrazit. Netvoříme tedy konkrétně, výsledek může být úplně jiný, ale vždy je velice barevně působivý.

Zrcadlo, zrcadlo, pověz mi!

Jistě ze zkušeností víme, že zevnějšek je v této době prioritní. Dlouhé pobyty v koupelně často přivádějí okolí k nepřičetnosti. Je to zákonité, člověk s tím nic neudělá.

Proč se tomu tak děje?

V tomto období dochází k rychlému růstu kostry a nabýváním svalové hmoty. Často se ale tento proces děje ne podle představy dospívajícího, a tedy dochází k nespokojenosti se svým zevnějškem.

A v tomto období každý úspěch stírá určitou „vadu na kráse“, která se může v očích teenagera stát banalitou.

Právě v tomto ohledu, dá se říci v přechodném období, může nalézt zalíbení ve výtvarných činnostech. Zdánlivá nešikovnost může být odstraněna volbou vhodných výtvarných činností, a zejména v této době můžeme odhalit talent, anebo zvýšený zájem o výtvarné umění. V tomto citlivém období hledání může teenager nalézt svůj smysl života i profesní zaměření právě v oblasti výtvarných činností.

- ❑ Malování neobvyklými výtvarnými pomůckami (houbičkami, rukou, různými válečky, kuličkami z trávy či hlíny, různě silnými větvíčkami, klacíky, kamínky), které jsou doplněné využitím přírodního materiálu (písek, piliny, hlína...) a různými barvami (potravinářská, temperová, různé gelové barvy...), může pomoci svojí originalitou a neobvyklostí zaujmout teenagera, a podpořit tak nebo probudit jeho zájem o výtvarné umění.
- ❑ Nabízíme různá abstraktní témata k vyjádření vnitřního světa. Malování na téma láska, přátelství, něha, smutek, nenávist, agrese, radost apod. – vyjádření pomocí různých barev, různého přírodního materiálu, který je blízký. Anebo může mít pouze úlohu relaxační, která je velice důležitá pro zdraví každého člověka.

Vidím svět jinak než ty, maminko

Často slyšíme od svých dětí větu: „Ty jsi vyrůstala v jiné době, tak mi nemůžeš rozumět.“ Ano, je to zákonité a stále se opakující.

Podstatou jiného náhledu na svět je odmítání autority a hledání sebe samého. Úroveň vnímání je ovlivněna rozvojem myšlení.

Došlo k podstatné změně. Vnímání bývá ovlivněno sympatií nebo nesympatií. Ale je v tomto věku systematictější, není již tak silně ovlivněno atraktivností, teenager dokáže vnímat podstatné rysy reality.

Vnímání proměnlivosti barev, nacházení vztahů mezi jevy přírodního světa dostává jiný smysl.

Teenager je již schopen vnímat určitý jev z více úhlů, dokáže trpělivěji nacházet větší množství možností, chápe zákonitosti přírodních jevů.

- ❑ Malování na dřevo, které má různou strukturu – velice vhodné jsou různé dřevěné neohoblované špalíčky, které jsou nařezané proti vláknu dřeva. Nasypeme na různá místa rozličnou potravinářskou barvu, přidáme třeť a jemně orosíme vodou. Na libovolná místa nakapeme lepidlo nebo klovatinu a pak pomocí dalšího přírodního materiálu dotváříme svoji práci. Hotové výrobky se dají využít k dekoraci.
- ❑ Na rozložený list tužšího papíru rozkládáme různé druhy květin. Květiny pojmenujeme, určujeme také výskyt jednotlivých druhů. Květiny i list papíru posypeme potravinářskou barvou a jemně orosíme. Květiny i podložka mění barvu. Po zaschnutí můžeme buď květiny oddělit, nebo je přilepit (vhodné lepidlo Herkules).

Teenager a pozornost

Lidská pozornost prochází určitými změnami. Dozrává, zlepšuje se koncentrace, prodlužuje se doba trvání, a též se pozornost zlepšuje i z hlediska výběrovosti.

Na druhé straně se může soustředění zhoršit vlivem fyziologických změn v době zrání. Teenager pro udržení pozornosti vyžaduje dostatek kvalitních podnětů, které je schopen vzhledem ke svým individuálním i věkovým zvláštěnostem akceptovat.

Mnohdy jednostranné podněty způsobují obrácení pozornosti pouze jedním směrem, mnohdy, bohužel, i směrem nežádoucím. Tím, že se v současné době velmi často objevuje velké množství podnětů, které nenutí hlouběji přemýšlet, nenutí nacházet podněty vlastní iniciativou a aktivně zkoumat jejich vztahy a souvislosti, hledají teenageři uspokojení v nežádoucím světě.

Vhodné výtvarné činnosti, vhodný výtvarný materiál mohou pomoci objevit svět jiný. Svět plný barev, svět fantazie a originality.

- ❑ Z většího listu (podbělu, lopuchu) si vystříhneme libovolný tvar. Upozorňujeme na zajímavé žilkování listu, na části listu. Na list papíru si nanese pomocí ruky, válečku, kuličky z trávy barvu. Na mokré podklad přiložíme vystřižený tvar a uhladíme. Pomocí

molitanového válečku nebo houbičky nanese další barvy. List oddělíme od papíru. Vznikne obrázek, kde se objeví i zajímavé žilkování.

- Z krepového papíru si můžeme vystříhnout určitý tvar, který volíme podle velikosti výkresu. Na výkres se nanese světlejší odstín barvy a přiloží tvar z krepového papíru. Uhladíme a výkres jemně posypeme potravinářskou barvou. Jemně se orosí jak výkres, tak tvar z krepového papíru. Tvar se ještě mírně uhladí, aby se barva z krepového papíru dostala na výkres. Opatrně oddělíme krepový papír od výkresu a necháme zaschnout.

Mám lepší paměť?

Paměť je již převážně úmyslná a logická, naskytá se větší možnost a variabilita činností. Úroveň paměti závisí na pochopení významu nových poznatků.

- Obstaráme si různé druhy trav. Hledáme v encyklopedii názvy jednotlivých druhů a místo jejich výskytu. Připravíme si také listy ze stromů, určujeme jednotlivé druhy stromů. Na listu papíru si vytvoříme barevný podklad. Pokládáme podle svého záměru na výkres listy ze stromů, vytvoříme různé obrazce. Listy uhladíme. Z trávy si vytvoříme metličku, a tu namáčíme do barvy. Metličkou „našleháváme“ barvu jemně okolo listů. Můžeme použít různé barvy i různé druhy trávy. Listy z výkresu opatrně oddělíme od listu papíru. Obarvenou travu můžeme nechat uschnout, a následně ji použít k dekoraci.

- Obstaráme různé druhy klasů obilí. Opakujeme si znalosti o druzích obilí, kdy se které seje, sklízí, k čemu se které používá. Na list tvrdého

papíru rozložíme klasy. Vnímáme jejich vůni. Na klasy nasypeme potravinářskou barvu a jemně orosíme. Na výkresu se vytvoří barevné stopy, které můžeme podle vlastního uvážení dotvořit další malbou. Obarvené klasy jsou velice vhodné k dekoraci.

Teenager a svět fantazie

Více či méně stoupá význam fantazie. Často se projevuje denním sněním a představami, které působí relaxačně.

Důležitější je v tomto období tvůrčí fantazie, která má velký význam na dalším životním zaměření.

Nezastupitelné je, aby bylo nabídnuto značného množství různých možností k seberealizaci. Jednou z možností jsou alternativní výtvarné aktivity, které umožňují nacházet různé zajímavé způsoby pro výtvarné činnosti.

Tím, že jsou alternativní výtvarné činnosti neobvyklé, nekomerční, ponechávají prostor pro svobodné výtvarné vyjádření.

- ❑ Volbu výtvarného materiálu i výtvarných pomůcek ponecháme plně na uvážení. Nabídneme různé náměty, které by měly vycházet z četby, nebo ze zhlédnutí filmů (podmořský svět, vesmír, příroda).
- ❑ Na výkres si dítě položí textil, nejlépe bílé barvy, který saje vodu. Pomocí libovolné pomůcky nanese barvu. Jemně posypeme potravinářskou barvou a orosíme. Textil necháme uschnout, občas je nutné ho při schnutí uhladit. Vzniknou dva obrázky, jeden je na papíru, druhý na textilu. Jsou odlišné. Obarvený textil můžeme nalepit na tužší papír a zapaspartovat.

Svobodně a samostatně uvažuji

Jak často slyšíme tuto větu! A nezbývá nám, když se chceme vyhnout nic neřešícímu konfliktu, si pouze pomyslet: „Nic jiného nezbývá. Musíš si natlouct hlavu!“

Proto svobodná možnost vzbuzuje zájem o výtvarné činnosti i tam, kde dříve vůbec žádný zájem nebyl.

- ❑ Vytvoříme si malou sbírku kamenů. V encyklopedii hledáme pojmenování jednotlivých druhů, výskyt a použití. Každý kámen má jinou barvu a tvar. Na mapě vyhledáváme státy, které mají přibližný tvar jako je tvar kamene. Na kámen malujeme to, co je typické nebo neobvyklé v jednotlivém státě, nebo jak při cestování určitý stát zapůsobil na naše smysly.

První láska a přátelství

V tomto období dochází k diferenciaci vztahů a ke zvládnutí nových sociálních vztahů a rolí. Na jedné straně se náš dospívající osamostatňuje od rodiny, na druhé straně vznikají nové vztahy a role na různých úrovních.

Osamostatňování s sebou nese řadu konfliktů, dochází k rozporu mezi potřebou emancipace, nezávislosti a potřebou jistoty, stability a bezpečí.

Alternativní výtvarné činnosti umožňují právě tyto rozpory výtvarně vyjádřit.

Velké množství barevného spektra nabízí možnost realizovat své vnímání, dojmy, pocity, rozpory. Mnohdy právě obrázkem lze lépe vyjádřit lásku, sympatii, nebo naopak antipatii, což někdy verbálně vyjádřit lze obtížně. Někdy chybí odvaha tyto pocity vyjádřit slovně.

Teenager se učí hledat ve výtvarném umění podstatu vztahů a souvislostí.

Protože jsou citové prožitky velice proměnlivé, avšak intenzivní, často se mění nálady a bezdůvodně se mění euforie ve smutek, mají výtvarné techniky i funkci relaxační. Pomocí výtvarného tvoření se tyto až často extrémní citové prožitky lépe zvládají.

- ☐ Pomocí barevného spektra vyjádřit vztah k druhému člověku – ke svému kamarádovi, dívce, sourozenci, spolužáku, rodiči, učiteli: „Jak já vidím tebe“
- ☐ Vyjádření pomocí barev: „Jak bych řešil tento konflikt?“
- ☐ Malování s člověkem, kterého mám rád – učit respektovat jeden druhého, domluvit se na využití plochy papíru, na použité technice a materiálu, na formátu výkresu apod.
- ☐ Tvoření pro určitého člověka: „Poznáš, co ti chci tímto obrazem říci?“

Respektuješ moje potřeby?

S biologickým zráním dochází k rozvoji nových potřeb, motivační struktura se proměňuje, a tříbí se individuální vyhraněnost.

Začíná se dostávat do popředí sexuální potřeba, která se projevuje obecným zájmem o vše, co se sexualitou souvisí. Jednou z důležitých potřeb je potřeba aktivity a stimulace. Zde se objevuje touha po nových podnětech, zvýšený zájem o vše nové, svobodné a tvořivé.

Citové prožívání, které se velmi často mění a je značně intenzivní, může nalézt svoje uplatnění právě ve výtvarném vyjádření.

Mnoho zajímavých a hodnotných uměleckých děl vzniklo právě na emočním základě.

Láska a nenávist bývají přeháněny, všechny citové prožitky v tomto věku mají tendenci být extrémní. A právě vyjádření barvami může napomáhat k vyjádření svých pocitů. Může motivovat a uvolňovat napětí a smutek, který se občas stává součástí života mladého člověka.

Důležitým prvkem v tomto období je podchytit zájem o tvořivou, samostatnou a svobodnou činnost mladého člověka, neboť je to jedna z vzácných devíz, kterou si přináší do svého dalšího života.

- ☐ Tvoření za hudebního doprovodu. Důležitá je volba druhu materiálu, který k tvoření budeme potřebovat. Podle toho se vybírá i druh hudby. Hudební doprovod by neměl být agresivní, ale harmonický, měl by působit dynamicky, nebo naopak relaxačně.
- ☐ Učit smysluplně využít výsledku výtvarné činnosti (forma dárku, výzdoba svého pokoje, třídy, chodeb školy) a vážit si své tvořivosti, i tvořivosti ostatních.

Shrnutí:

- ☐ Označení „teenager“ se v současné době používá pro označení pubescenta nebo adolescenta (-náctiletého).
- ☐ V této době dochází buď ke koncentrovanému zájmu o výtvarné činnosti, nebo naopak k odmítavému postoji.
- ☐ Vnímání proměnlivosti barev, nacházení vztahů mezi jevy přírodního světa dostává jiný smysl.
- ☐ Svobodná možnost vzbuzuje zájem o výtvarné činnosti někdy i tam, kde dříve vůbec žádný zájem nebyl.

7. Čtvero ročních období

Tato kapitola je jakýmsi pomocníkem při realizaci alternativních výtvarných činností.

Cílem není vychovat budoucího malíře, ale pomocí různého materiálu, barev a vůní rozvíjet všechny složky osobnosti dítěte.

Činnosti jsou založeny na svobodě a tvořivosti, a obohacují všechny účastníky.

Je jaro

Jaro provoněné sluncem, jasnou, teplou a povzbudivou barvou, plné interakce a komunikace.

Barva slunce, stimulující a podporující duševní kapacitu člověka. Bývá také nazývána barvou levé hemisféry, je vhodná zejména pro indikaci dětí s mentálním handicapem.

Žlutá barva nám projasní a rozzáří mysl, a otevře duši k dalšímu pozitivnímu přijetí okolního světa.

Sáhneme-li po **hnědé**, pak volíme uklidňující, přívětivou rudimentární barvu, barvu půdy nebo dřeva, barvu plnou pokory, askeze, barvu zmírňující napětí. Je to ale také barva těla, kterou preferují lidé pevně stojící na zemi.

Barva trávy, rostlinného světa, nám dodá na přívětivosti, podpoří naši veselost, a nervový systém. **Zelená** v jarním rozpuku přírody dává pocítit plnost života, svěžesti, je barvou každoročního obnovování věčného života.

Vskutku krásný čas probouzející se přírody.

Projevuje se u dítěte jarní únava? Rodiče proto hledají různé „léčivé“ produkty, které mají únavu odstranit.

Po zimě se často objevují poruchy v příjmu potravy, které se projevují buď nechutenstvím, nebo naopak nadměrným příjmem potravy.

Právě v tomto předjarním nebo jarním období využíváme k výtvarné tvorbě potraviny, a s nadšením zjišťujeme, že je můžeme využívat také jinak, než je jen konzumovat.

Malujeme potravinami

- Hladkou a hrubou mouku nasypeme na táč. Hladká mouka je ohřátá, hrubou mouku jsme ochladili v ledničce. Necháme dítě vnímat povrch hladké mouky. Můžeme slovně doplnit zvukomalebným citoslovcem *ááách*, tím zároveň můžeme procvičovat správnou výslovnost hlásek. Potom na druhý konec tácu přisypeme studenou hrubou mouku a slovně provázíme citoslovcem *brrrr*. Z mouky tvoříme různé cestičky nebo útvary, posypeme potravinářskou barvou, pokapeme teplou a studenou barvou, jejichž teplotu dítě vnímá na různých částech svého těla. Pokapeme potravinářskou trestí. Části těla, na kterých dítě vnímá teplotu nádob s vodou, pojmenujeme. Barva protéká cestičkami, spojuje se, mísí se, a dítě pozoruje barevné odstíny. Dospělý si s dítětem vypravuje o tom, co může útvar na tácu představovat. Spolu s dítětem může vymýšlet různé krátké příběhy. Můžeme doplnit relaxační hudbou se zvuky proudící vody, krátkými písničkami, říkadly, Tím můžeme dítě dostat do světa pohádek, zvířátek či rostlin. Barvy se mísením mění, můžeme lehce pohybovat tácem, osvětlit ho, část nechat ve stínu, část na sluníčku.

Voda, voda, vodička

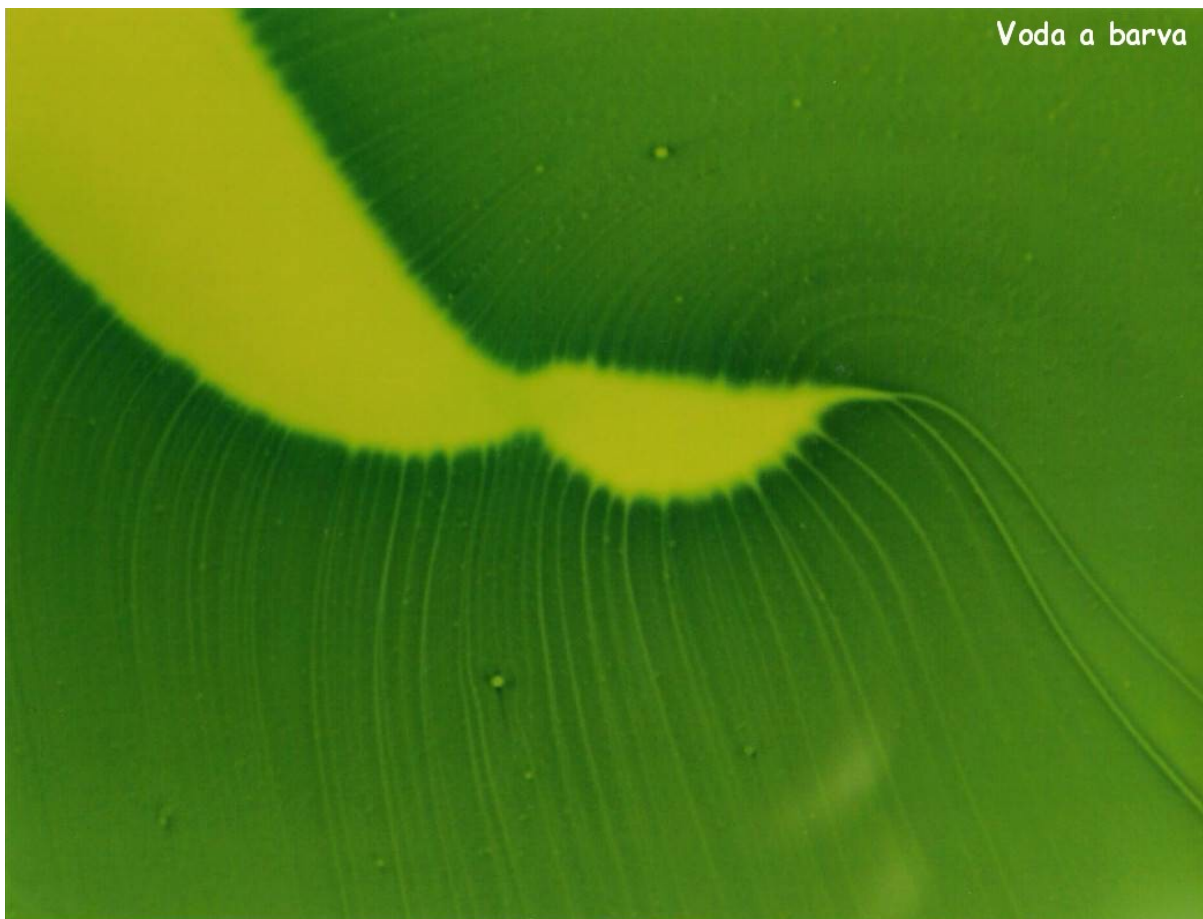
Alternativní výtvarné činnosti nám nabízejí nepřeberné množství jejího využití.

- Do skleněné nádoby nalijeme vodu. Dítě upozorníme na zvuk tekoucí vody. Později vodu přikapáváme, a zároveň slovně citoslovci doprovázíme, zvuky může dítě i rytmičovat (*kap, kap, kapy, kap*), procvičujeme správnou výslovnost hlásky K. Do vody nasypeme potravinářskou barvu a nakapeme potravinářskou třešť. Můžeme použít i vícero barev. Pozorujeme, jak se barvy zapouštějí do vody, při použití dvou barev upozorňujeme dítě na to, jaká nová barva nám vznikne. Přilijeme jar. Pomocí brčka foukáme do nádoby s vodou. Starší dítě, které již má zkušenosti s vytvářením bublinek, necháme samostatně tvořit. Menší děti tuto činnost učíme na různých džusech nebo šťávách, aby se dítě nenapilo obarvené vody. Pozorujeme duhové bublinky, které praskají a ubývají. Dítě si může bublinky brát do rukou, pozorovat, foukat do nich. Vnímá barvu bílou (bublinky) a různě barevnou vodu. Do nádoby s vodou můžeme vhazovat různé přírodniny – kaštan klesá ke dnu, je těžký, stébla trávy, slámy, kůra ze stromu, kytičky plavou, jsou lehké. Ztrácejí se v záplavě bublinek, a když je již tam bublinek málo, znovu se objevují.

- Talíř ohřejeme a necháme dítě vnímat jeho teplý a hladký povrch. Talíř pozvolna chladne. Nasypeme potravinářské barvy, lehce postříkáme teplou i studenou vodou. Dítě vnímá teplotu vody. Nakapeme potravinářskou tresť. Dítě pozoruje měnící se povrch talíře, kterým otáčíme a který nakláníme. Voda se mění, přelévá. Můžeme tuto činnost doprovázet slovně (*houpy, houpy, houpity, hou – procvičujeme hlásku H*). Část talíře bez vody je lesklá, část s vodou je matná. Rozvíjíme komunikační schopnosti dítěte, podporujeme fantazii – nyní je z talíře kolotoč – otáčí se, teď je houpačka – houpe se. Nyní je na moři – naklání se, teď je letadlo, létá ve vzduchu. Máme z něho létající talíř, který letí vesmírem. Při všech pohybech talíře se různě mění barva. Když je jí v určité části málo, je světlá, když je jí více, je tmavá.

- Na táč nalijeme nejdříve studenou vodu, potom přilijeme teplou vodu. Necháme dítě, aby si s vodou pohrálo. Voda z rukou dítěte odkapává, dítě pozoruje kapičky vody. Do vody nasypeme potravinářskou barvu, pozorujeme, jak se voda zabarvuje. Můžeme hned dítě přenést do různého světa. Zelená voda – je svět vodníků a hastrmanů. Kratičký příběh, říkanka nebo písnička o vodníkovi. Modrá barva – jsme potápěči a dostali jsme se do podmořského světa. Červená barva – jsme na návštěvě v zahradě rudých růží. Do vody nakapeme temperovou barvu. Pozorujeme s dítětem, jak se nám pomalu mísí s vodou, vypravujeme si o tom, co nám nová, těžší barva připomíná. Můžeme doplnit i poslechem relaxační hudby.

Barevné kamínky ve vodě a mýdlo

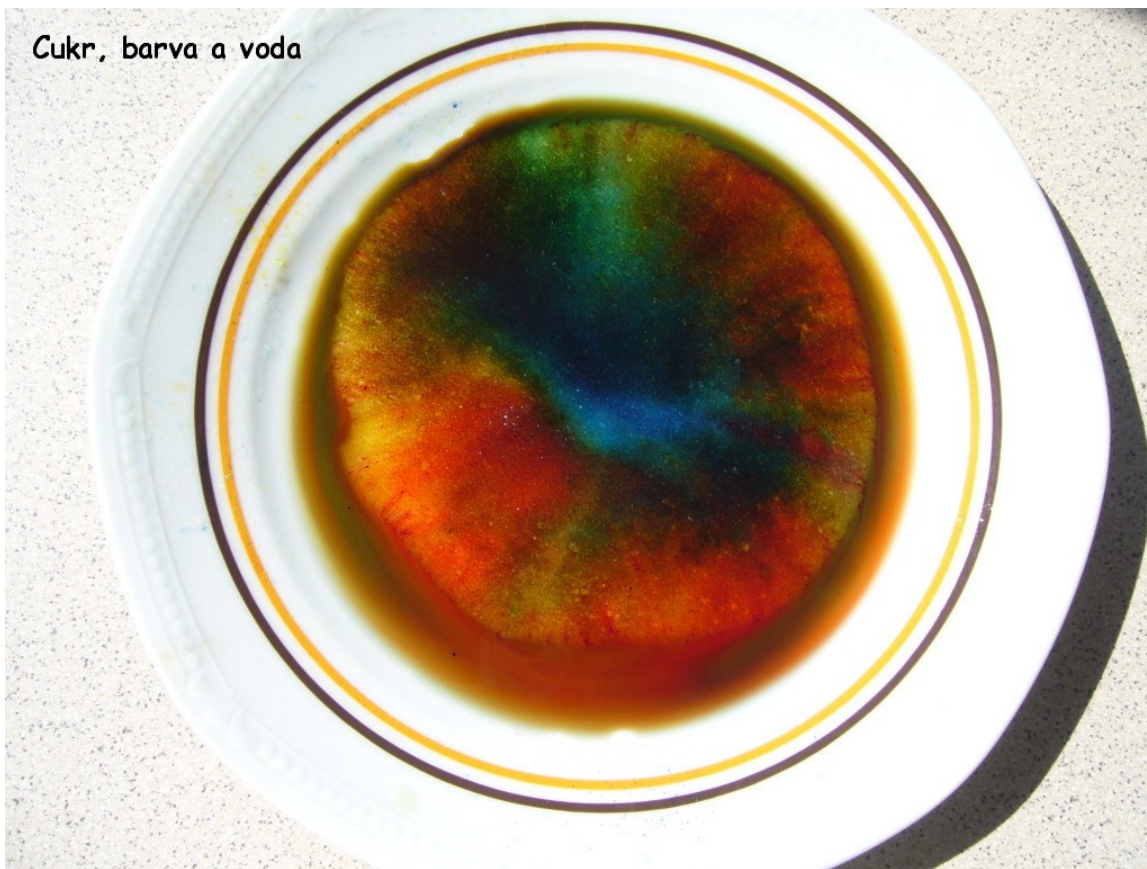

- Obarvíme temperovou barvou kamínky různých tvarů. Do skleněných nádob si nalijeme vodu různé teploty. Nakapeme potravinářské trestě. Vhazujeme do nádob obarvené kamínky, doprovázíme slovně (*žbluňk, bum – procvičujeme správnou výslovnost hlásek*). Posloucháme rozličné zvuky, protože každá nádoba jinak zní. Skleněné nádoby umístíme na táč. Dítě pozoruje, jak se voda od kamínků zbarvuje. Přilijeme jar. Slámkou foukáme do vody, bublinky necháme přetékat přes nádoby až na táč. Dítě pozoruje, jak se z barevné vody vytváří bílá bublinková hmota, která se po určité době zpětně mění na vodu náležité barvy. U starších dětí tento fakt vede k přemýšlení, proč tomu tak je. Můžeme počítat barevné kamínky v jednotlivých nádobách. Kamínky sčítat a odčítat. Lze určovat, kde je jich méně, kde více, a o kolik, vymýšlet jednoduché příběhy na barvy. Do každé vody můžeme nakapat různou potravinářskou trestí a nechat dítě, aby samo poznalo barvu po čichu (jahodová, citrónová, borůvková, pomerančová). Tím upevňujeme poznatky o ovoci – barva, chuť, kde roste, kdy dozrává...
- Z hlíny a vody vytvoříme kuličky. Používáme různé druhy hlíny. Dítě má možnost poznávat strukturu hlíny a její vlastnosti. Na táč si nalijeme malé množství vody, můžeme použít nejdříve vodu studenou, do které vléváme vodu teplou. Dítě vnímá rozdílnou teplotu. Hliněnými kuličkami kreslíme na táč. Dítě může kreslit buď konkrétní předměty, nebo různé grafomotorické prvky. Posypeme pískem, můžeme použít ke zdobení také různé další přírodniny. Lehce poprášíme potravinářskou barvou a jemně pokropíme. Vytvoří se nám zajímavé obrázky, ve kterých dítě vyhledává různé předměty podle vlastní fantazie.

Hlína, voda a barva

Cukr, barva a voda

- ☐ Na talíř nasypeme cukr. Vypravujeme si o tom, z čeho a kde se cukr vyrábí. Používáme více druhů cukru. Cukr moučka, krupice, krystalový a kostkový cukr. Ochutnáme, určí-

me chuť – sladká. Opakem sladké chuti je chuť kyselá. Co vše může být kyselé? Dítě ochutná chuť citrónu, nakapeme na cukr. Hmatem vnímá různé druhy cukru. Dítě vytvoří na cukru různé důlky a proláčky. Do každé nasypeme jinou potravinářskou barvu. Kapeme na barvy vodu různé teploty, dítě vnímá na různých částech těla. Co se děje s cukrem? Ve vodě se cukr rozpouští.

- ☐ U starších dětí pozorujeme, jestli se nám rozpustil všechn cukr, a určujeme, proč to tak není. Pozorujeme mísení barev v cukru, barva s vodou prosakuje až na dno a je stále světlejší. Dítě vnímá různorodé barevné spektrum.

Už je tady léto

Léto plné těžkých a vyzrálých barev, tak jako je i plný a zralý život.

Šťáva z třešní, sytá **červeň**, dynamická a aktivizující, někdy agresivní, oheň a krev, dobré i špatné znamení... vyjadřuje život, lásku a teplo, vášeň i plodnost, vitalitu a sílu. Červenou preferují zejména děti hyperaktivní, někdy až agresivní. Díky své dynamičnosti a aktivitě je také barvou mužskou.

Modré moře a nebe, uklidňující a vážné, vzbuzuje v nás pocit dalek a hluboké vody, čisté a průhledné. Je to také barva pravdy a klidu, rozvahy a míru, barva introvertní. Všechny atributy nasvědčují tomu, že je to barva žen, barva čistoty a duchovna, symbol víry a nesmrtelnosti.

Příroda je plná materiálu, který můžeme využít. Stačí jen natáhnout ruku.

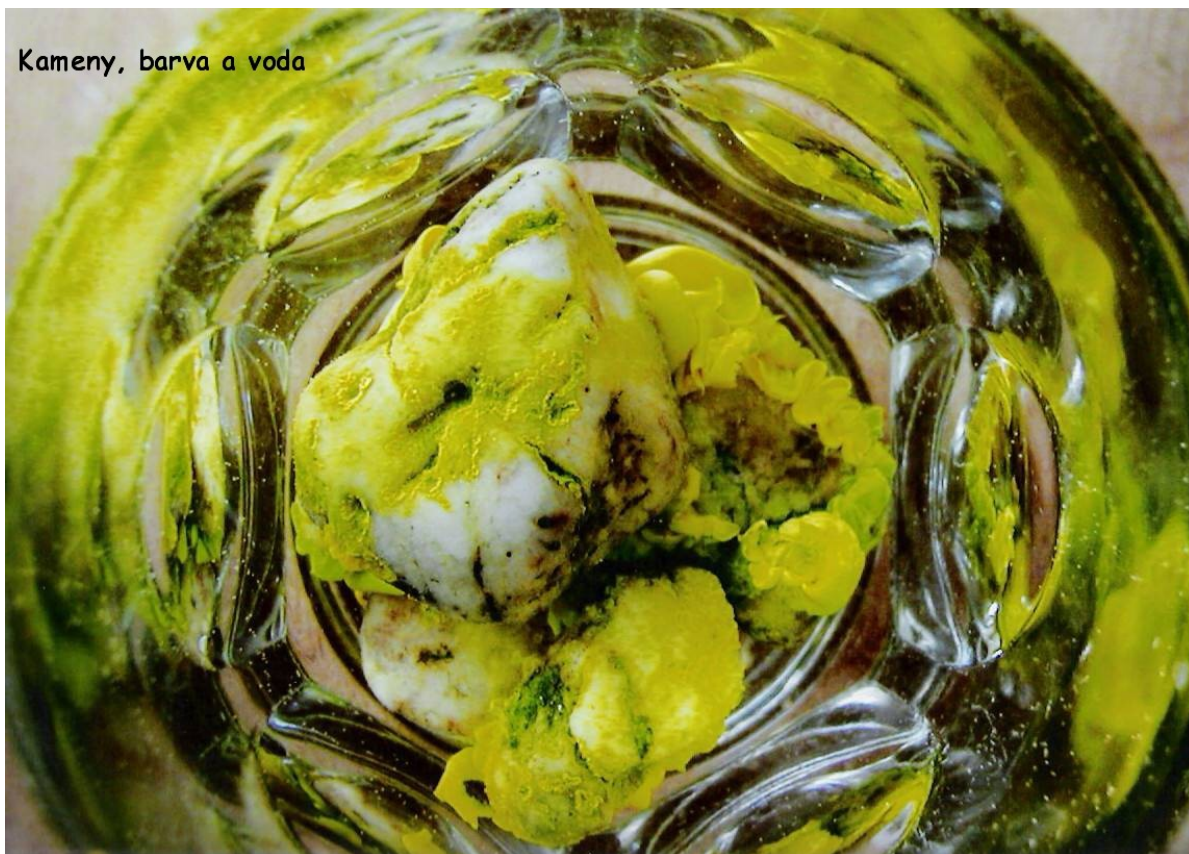

- ❑ Učíme se vidět a poznávat neobvyklé výtvarné materiály, v tomto případě kůru ze stromu. Dítě vnímá povrch, který je drsný, určité úseky kůry jsou naopak jemné. Má příležitost vnímat vůni kůry. Můžeme volit kůru z různých stromů. U starších dětí rozlišujeme kůru stromů jehličnatých, listnatých, stromů ovocných. Děti se seznamují nenásilnou formou s různými druhy stromů, následně s listy a plody.
- ❑ Kůru mohou děti různým způsobem barvit, používáme obě ruce, molitanové válečky, kuličky z trávy nebo z hlíny, štětec. Barvy potravinářské, které lehce na kůru nasypeme a rosíme vodou, či barvy temperové i jiné. Na kůru ťukáme, škrábeme, kůru lámeme.
- ❑ V lese nacházíme různé druhy hub, které též můžeme využít, samozřejmě nevyužíváme houby jedovaté. V našem případě je vhodnou houbou choroš. Hmatem vnímáme různý povrch na straně vrchní a na straně spodní, zrakem různou barvu. Můžeme jmenovat houby jedlé, které známe, i houby nejedlé či jedovaté. Povrch můžeme opět různým způsobem obarvit, barevnými křídami, temperovými barvami, a později je použít jako doplněk k dětským hrám.

- V lese nacházíme různé druhy šišek, jmenujeme, z kterého stromu jsou. V šíškách jsou semínka. Jmenujeme lesní zvířata. Šišky se dají různě využít. Barvíme je různými druhy barev, následně z nich tvoříme postavičky, strašidýlka, zvířátka a využíváme je k dalším hrám.

Kameny, barva a voda

- Činnosti s obarvenými kameny můžeme dále rozšířit o nové prvky. Menší kamínky děti obarvily různými barvami. Předcházela hra s kamínky, kdy děti hledaly kamínky stejné barvy, odlišné velikosti, třídily kamínky na velké a malé. Obarvené malé kamínky děti vhazovaly do různých skleněných nádob. Poslouchaly odlišné zvuky. Do nádob vhazovaly buď kamínky jedné barvy, nebo dvou barev. Po chvíli se začala barva z kamínků mísit s vodou. Děti vnímaly nádoby s vodou různé teploty. Barva z kamínků se po určité chvíli začne odlučovat, voda duhově zabarvovat, a dítě má možnost pozorovat, jak z červené a žluté barvy vzniká barva oranžová, z modré a červené barvy vzniká barva fialová. Mohou se použít stejné barvy různých odstínů. Ve vodě potom vznikají zajímavé barevné útvary, a zde záleží na tvořivosti dospělého člověka. Může dítě slovem nebo příběhem provázet různými barevnými světy (podmořským světem, pohádkovým, vesmírem, světem zvířátek či květin). Starší dítě může samo použít vlastní fantazii a představivost. Do nádob přidáme různé vůně v podobě potravinářských trestí. V jedné nádobě je více kamínků než ve druhé, sečteme jejich množství a určíme, o kolik je kamínků více či méně apod.

Vata a barva

- Na podložce si dítě rozprostře vatu. Uhladí, vnímá jemný a hebký povrch. Může do vaty foukat, vata je lehká, pod výdechovým proudem se pohybuje po podložce. Z vaty můžeme vytvořit různé tvary (kruh, čtverec, obdélník, trojúhelník). Na vatu nasypeme potravinářskou barvu. Můžeme použít několik barev. Vatu lehce orosíme teplou i studenou barvou. Voda vatou lehce prosakuje, barvy se mísí, rozpíjejí se. Jestliže tvoříme venku, můžeme použít větší množství vody. Přidáme vůni. Na vatě se vytvářejí různobarevné potůčky, jezírka či říčky. Vatou pohybujeme, barvy se pohybem mění, postupně voda ubývá. Můžeme dolívat vodu, tím opět přibývá, barva je čím dál tím více světlejší.

- ☐ Dítě se seznamuje s trávou. I tráva může kvést. Používáme různé druhy trav. Starší děti se seznamují s rozličnými druhy travin, mohou je samy vyhledávat v encyklopediích nebo v učebnicích správná pojmenování.
- ☐ Trávu obarvíme buď tím, že ji posypeme potravinářskou barvou a pokropíme vodou, nebo použijeme temperovou barvu. Dítě může zvolit více barev. Následně obarvenou trávu může dítě položit do vody a pozorovat, jak se voda zabarvuje. Tráva se může nechat zaschnout, potom splétat nebo aranžovat vázu při použití dalších přírodních materiálů (větvičky z keřů či stromů, zajímavé listy ze stromů, větévky s plody jeřabin, šípků...).

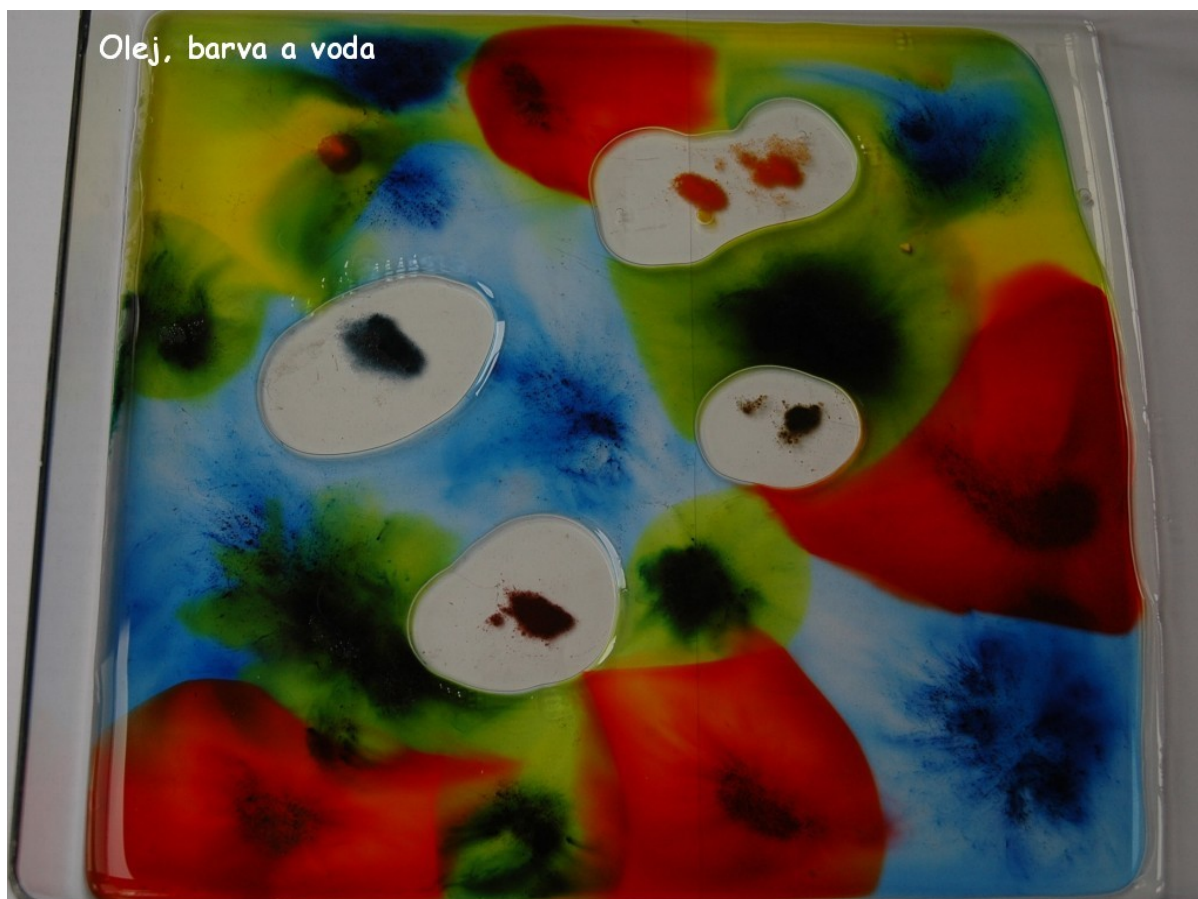
- Na kreslicí papír molitanovým válečkem nanese barvu. Dítě seznámíme s kapradím. Může předcházet četba pohádky z knížky *Pohádky z mechu a kapradí*. Kapradí lehce přiložíme na obarvený kreslicí papír. Dítě urovná jednotlivé lístky. Vybere si jednu potravinářskou barvu, lehce posype okolí kapradí. Jemně celý výkres orosí vodou. Lehce nakapeme potravinářskou trestí. Dítě má možnost pozorovat, jak se potravinářská barva rozpouští ve vodě a zbarvuje okolí kapradí. Kreslicí papír spolu s kapradím necháme zaschnout. Potom kapradí od papíru oddělíme. Vytvoří se nám zajímavý obrázek, který svou nezvyklostí může uspokojit dítě každého věku.

Malování s podzimem

Barevná paleta podzimu sahá od hluboké modře nebeské klenby, přes barvu zlatožlutou a všechny odstíny hnědé a zelené barvy, až po výrazné červené a **oranžové** tóny.

Díky nim, a zejména díky oranžové barvě jsme schopni zmobilizovat se před depresemi a letargiemi, které na nás mohou v období podzimu útočit.

Tvoříme z přírodnin

Na větší tác nalijeme studenou vodu. Dítě si ve vodě máčí ručky, voda šplouchá, z prstíků voda kape. Do studené vody přiléváme vodu teplou. Dítě vnímá odlišnou teplotu. Ze skleněné nádoby do vody kapeme olej. Na vodě se vytváří mastná kola. Nemísí se s vodou. Kola z oleje mají různé tvary. Dítě může vymýšlet, co mu tyto tvary připomínají. Nakapeme vůni v podobě potravinářské trestě. Do vody a na kola z oleje nasypeme potravinářskou barvu. Ve vodě se barva rychle rozpouští. Barva má různé odstíny. Uprostřed je tmavá, okraje jsou světlejší. Barva na očkách z oleje se velice pomalu rozpouští. Na vodní ploše se vytvářejí zajímavé útvary, které dítě nebo dospělý komentuje. Dítě může oka z oleje spočítat, totéž může učinit s barevnými stopami ve vodě. Pohybem se barevná oka přesunují. Dítě může určovat, co je dole nebo nahoře, vlevo, vpravo, uprostřed. Starší děti si procvičují znalosti o tom, proč oka z oleje na vodě plavou a nemísí se s vodou. Dají se vymýšlet krátké příběhy o tom, co dítě na vodě vidí.

Pracujeme s velkým kamenem. Tvar nám může připomínat nějaký předmět nebo zvířátko. Hledáme na kameni zajímavá místa, hladká, rovná či různé prolákliny. Z každé strany je kámen jiný. Na straně, která je otočená ke slunci, je kámen teplý, ve stínu je povrch kamene studený. Kolik má kámen stran? Barvení kamene se může účastnit více dětí, nebo to může být činnost dospělého a dítěte. Barvíme různými barvami, rukou, válečky, pomocí trávy, kuličkami z hlíny apod. Kámen se může stát součástí zahrady, kde ho dítě může použít ke svým hrám nebo dalším činnostem.

Dítě seznamujeme s různými druhy obilí. Co se z různého druhu obilí vyrábí? Obilí voní, zrna mají rozličný tvar. Obilí rozložíme na podložku z papíru. Posypeme potravinářskou barvou, pokapeme vůní. Lehce orosíme vodou. Dítě může přidat další barvy. Papír i obilí se nám různě zabarví. Necháme uschnout. Pod obilím se nám vytváří zajímavá, bílá místa. Obilí může dítě využít k aranžování váz nebo různých misek, doplňovat dalším přírodním materiálem (suché květiny, větévky, tráva, větvičky s plody jeřabin, šišek z modřínu, šípky, listy ze stromů...).

Květiny a barva

Na podložku z textilu dítě podle své fantazie rozloží květiny. Dítě se seznamuje s různými druhy květin, jejich barvami i místem, kde rostou. Na květiny mohou přilétat včely, vosy, čmeláci, motýli, berušky a jiný druh hmyzu. Květiny různě voní. Dítě učíme, aby květinu poznalo podle vůně. Dítě může různé druhy nebo barvy květin spočítat, sečíst je dohromady, nebo od celku odečíst květiny s barvou bílou apod. Květiny mají různé tvary a velikost. Květiny posypeme potravinářskou barvou. Jemně orosíme. Ubrousek z textilu i květiny se nám barví. Dospělý či dítě může vypravovat krátké příběhy, např. o květinových vílách. Květiny můžeme postupně oddělit od podložky a zdobit jimi písek, hlínu, pokládat je na vatou, na papír, a využít je k dalším činnostem. Ubrousek z textilu je zajímavě zabarvený. Též ho dítě může využít k dekoraci či jako další doplněk ke hřm.

V přírodě nacházíme různé druhy listů. Listy ze stromů mají různé tvary, a na podzim jsou i různě zabarvené. Určujeme, který tvar patří k určenému listu, pojmenujeme název stromu. Seznamujeme dítě s rozdíly stromů jehličnatých a listnatých, s částmi stromu i s částmi listu. Vybraný list dítě rozloží na ubrousek z textilu nebo na papír. Prsty či jiným přírodním materiálem dítě nanáší podle své volby temperovou barvu. Dále dítě může okolo listu nasypat potravinářskou barvu a jemně orosit vodou. Obarvený list může využít jako dekoraci nebo jako doplněk k další tvořivé činnosti či při hře. Na textilním ubrousku nebo na papíru se nám objeví zajímavá barevná seskupení. Ubrousek může dítě též využít při dalších hrách či k dekoraci.

Brambory a barva

S dítětem si hrajeme s bramborami. Ty mají různé tvary a velikost. Každá brambora je jiná, co nám připomíná? K čemu brambory potřebujeme? Jaká jídla z brambor známe? Bramboru nakrájíme na plátky. Silně voní. Po určité době mění plátky barvu. Bramborové plátky dítě podle své volby rozloží na talíř. Může vytvořit různé obrazce. Na každý plátek dítě nasype jinou potravinářskou barvu. Lehce orosíme. Barva zabarvuje bramboru. Plátky barvy může dítě vložit do misky s vodou. Na vodě plavou a vodu obarvují. Dítě si může představovat různé ostrůvky v moři.

U starších dětí můžeme opakovat znalosti o různých mořích a jejich ostrovech. Mladší děti mohou spolu s dospělým vymýšlet příběhy o lodích na moři. Lodě mají různou barvu, na každé lodi jsou jiní námořníci. Každá loď může plout do jiné země a vézt rozličný náklad.

Na misce máme jablka různých tvarů a barev. Dítě ochutnává jablka, jakou mají chuť? Na kterém stromě rostou? Ve které roční době dozrávají jablka? Co se děje s jabloní na jaře, v létě, na podzim a v zimě? Jaké části má jablko? Jablko je ovoce či zelenina? Jaké druhy ovoce ještě znáš?

Jablko okrájíme a rozpůlíme. Po chvíli rozkrojené jablko změní barvu. Slupkou dítě ozdobí rozdělené jablko na talíři. Jablko voní. Každou půlku jablka obarvíme jinou barvou. Když je jablko zelené, jakou má chuť? A jablko červené či žluté? Jakou barvu má jablko zralé? Jablko můžeme rozkrájet na plátky a obarvit potravinářskou barvou. Na každý plátek může dítě použít více barev. Barvy se různě mísí. Plátky jablka můžeme nechat uschnout a využívat např. k vánoční dekoraci.

Malíř mráz

Bílý mráz a **černá** zem, symbolika smrti, tajemna a smutku, ale také důstojnosti, stromy bez listů a šedá obloha... kdy se už konečně roztrhne ta bílá peřina a přikryje unavenou půdu, kterou jsme na jaře rozryli a v létě z ní sklídili vše, co nám jenom mohla poskytnout?

Na osamělý strom přilétl kovově černý havran, a i on čeká na bílé znamení.

Zima je **bílá**, čistá a jasná, nevinná a naivní.

Výtvarné hry se sněhem

- ❑ Sníh poskytuje velké množství tvořivých činností, které můžeme využít u všech věkových skupin dětí i dospělých. Můžeme z něho modelovat zajímavé tvary, můžeme do něho malovat, obarvovat ho, nebo ho jen tak nechat rozpouštět a pozorovat měnící se strukturu.
- ❑ V teplé místnosti můžeme porovnávat teplo nebo chlad. Ke tvořivosti můžeme využít různý materiál. Můžeme sníh zdobit různými potravinami, od sirupů, kompotů, přes mák, luštěniny a strouhanku, až ke kouskům ovoce či zeleniny. Můžeme využít přírodní nebo malé kousky stavebnic.
- ❑ Opět rozvíjíme všechny smysly dítěte. Kapeme na sníh různé vůně. K malování používáme různé barvy, kde máme možnost pozorovat různou barevnou proměnlivost. Kombinujeme s ledem a vodou. Zde používáme jako kontrast teplou vodu.
- ❑ Vlivem měnícího se sněhu, který máme na dostatečně hluboké bílé podložce, aby se voda z tajícího sněhu mohla volně roztékat, přivádíme dítě do pohádkového, podmořského, přírodního světa. Vedeme děti k tomu, aby samy vymýšlely krátké příběhy podle toho, jak měnící se barevný sníh evokuje jeho smysly.
- ❑ Máme možnost rozvíjet dětské představy o barvách, o početních představách, o orientaci v prostoru, přivádíme ho do různých zemí, čímž můžeme nenásilnou a zábavnou formou opakovat znalosti ze zeměpisu (určitý barevný útvar nám připomíná Dánsko, co vše o něm vím?). Zde opět velice záleží na tvořivosti a nápaditosti pedagoga nebo rodiče, protože tato činnost může rozvíjet fantazii, paměť, pozornost, představivost, myšlení a komunikační schopnosti. Dítě má možnost poznávat zákonitosti přírodních jevů všemi smysly, vlastní tvořivostí, a aktivně a svobodně nacházet různé vztahy, což je velice důležitý element. Sníh, který se teplem mění na vodu, voda, která se do druhého dne vypaří a zanechá na podložce zajímavé útvary. Činnosti mohou být krátkodobé či dlouhodobé, můžeme se k nim vracet a obohacovat o nové a nové prvky s využitím samostatných, tvořivých dětských nápadů.

Sníh, led a barva

Na činnostech se sněhem a ledem se mohou podílet již děti v období batolete. Do tvořítek různých tvarů nakapeme různou barvu a necháme zmrazit buď venku, nebo v mrazničce. Do misky nebo jiné nádoby nabereme sníh. Děti sníh umačkají, a následně si ruce ohřívají v teplé vodě. Sníh obarvíme pomocí rukou či houbiček namočených do barvy. Nakapeme vůni a pokládáme led z tvořítek. Vyrobili jsme například dort. Komu ten dort můžeme dát? Vymýšlíme krátké příběhy, a mezitím nám sníh v teplém prostředí taje. Tání můžeme urychlit pokapáním teplou vodou. Barvy z ledu se zapouštějí do sněhu, ze sněhu vytéká barevná voda. Vytváří na podložce barevná jezírka, říčky, potůčky, potoky, rybníky a moře. Děti vymýšlejí další příběhy, můžeme doplnit různou hudbou, písničkou, říkankou apod.

Na táč připravíme sníh. Dítě tvoří ze sněhu, v našem případě hrad. Ruce si následně ohřívá v teplé vodě, do které jsme nakapali vůni. Dítě hrad obarví, může použít různé výtvarné pomůcky (štětec, houbičky nebo pouze maluje rukama). Podle zvolených barev je v hradu veselo, nebo smutno. Bydlí tam různé pohádkové bytosti. Sníh taje a okolo hradu se vytváří barevné jezírko, ve kterém může bydlet mořský drak nebo mořská víla. S nimi tam bydlí spousta rybiček. Jaké druhy ryb znáš? Před vlastní činností můžeme určitá místa na tácu potřít olejem. Voda se těmto místům vyhýbá a vytváří úseky bez vody. Do barevné vody můžeme foukat, vznikají malé vlnky. Děti tato činnost vybízí ke komunikaci.

Křehká krása ledu

- ☐ Poznatky o ledu získává dítě především v přírodě. Může poznávat jeho různé podoby a tvary, od zamrzlých studánek, řek a potůčků až k rampouchům. Vidí, jak se led na slunci třpytí, teplem taje a odkapává z něho voda.
- ☐ Alternativní výtvarné činnosti nabízejí dítěti další možnosti včetně aktivního poznávání netradičními způsoby.
- ☐ V teplé místnosti může být poznávání vlastností ledu časově dlouhodobější a rozmanitější. Hmatem dítě poznává hladkost a chlad ledu. Můžeme vytvořit kontrast s teplou vodou, dítě tedy poznává rozdíly mezi chladem a teplem.

- ☐ Můžeme vytvořit barevný led. Dítě poznává, že z barevné vody mrazem vzniká barevný led. V zimě necháme obarvenou vodu zmrznout venku, v létě v mrazničce.
- ☐ Můžeme vytvořit různé barevné tvary. Zde upevňujeme nebo rozvíjíme poznatky o základních a doplňkových barvách a o jejich odstínech.
- ☐ Vodu můžeme obarvit sirupem nebo kompotem. Vznikají zajímavé obrazce pomocí zamrzlého ovoce. Můžeme použít potravinářskou barvu nebo barvu temperovou. Záleží na věkové skupině a charakteristice dětí. Můžeme pracovat rovněž s dětmi s různým druhem postižení, od lehkého stupně až po nejtěžší formy znevýhodnění.
- ☐ Barevný led můžeme položit na sníh, pokropit teplou vodou a pozorovat, jak se sníh pomocí tajícího barevného ledu mění. Vznikají zajímavé barevné útvary, můžeme podporovat fantazii dětí vypravováním kratičkových příběhů (z podmořského světa, různé druhy pohádek, můžeme pomocí barevné vody „cestovat, plout“ po mořích či oceánech do různých světadílů...), nebo jen tak pozorujeme tající led a necháme se ovlivňovat mísícími barvami, a pozorujeme, jak vznikají různé barevné odstíny, čímž posilujeme pozornost, a zároveň oční kontakt. Do ledu nakapeme potravinářskou třešť a rozvíjíme čichové vnímání. Manipulujeme s ledem, pokládáme ho na sníh či na různé podložky (obvykle tácky nebo talíře) a rozvíjíme hmat a jemnou motoriku. Vnímáme různá barevná seskupení a rozvíjíme zrak.
- ☐ Led, ve kterém máme sirup nebo čokoládu, můžeme ochutnávat, tedy rozvíjíme chuť.
- ☐ Ze zavěšeného a obarveného rampouchu odkapává na podložku voda, podporujeme tedy sluch.
- ☐ Počítáme, kolik barev vidíme, rozvíjíme početní představy. Můžeme počítat červená a žlutá místa. Rozvíjíme orientaci v prostoru otázkami, co dítě vidí, např. v pravém horním rohu, v levém dolním apod. Procvičujeme geometrické tvary, neboť jsme vodu nechali zmrznout v různých tvarech tvořítek.
- ☐ Upozorňujeme dítě na velikost a na množství, rozvíjíme pojmy *větší/menší, více/méně*.
- ☐ Zaměřujeme se na rozvíjení komunikačních schopností.
- ☐ Vytváříme abstraktní pojmy, jako je krása, rozmanitost apod.
- ☐ Vytváříme povědomí o kontrastech: *teplý x chladý, světlo x tma, hladký x hrubý, lesklý x matný* atd. Co je ovšem velice důležité, dítě má možnost samostatně tvořit, nacházet různé souvislosti. Poznatky a zkušenosti, které samo objevilo, mají trvalý význam. Činnosti se mohou jako zpestření výuky zařazovat nejen do výtvarné výchovy. Záleží na kreativitě pedagogů, zde má prakticky pedagog možnost i sám sebe obohacovat nacházením různých zajímavých variant.

Rampouchy a barva

Různé druhy rampouchů zapíchneme do sněhu. Rampouchy jsou hladké, studené, jiskřivé, křehké. Rampouchy poléváme barvou, můžeme použít dvou barev. Barva stéká dolů na sníh. Můžeme položit na místo, kde svítí slunce. Rampouchy se nádherně třpytí, a tím je urychlen proces tání. Ze sněhu vytéká na táč různými směry rozličně barevná voda. V určitých místech

se voda spojuje, barvy se mísí a prolínají. Rampouchy mohou představovat různé předměty či pohádkové bytosti.

Do misky či jiné nádoby jsme nabrali sníh. Dítě v misce sníh umačká, ruce si ohřívá v teplé vodě. Z misky sníh dítě vyklopí na táč. Do teplé vody jsme zamíchali barvu. Tu dítě pozvolna nalije do středu sněhu. Ve studené barvě je rozmíchána druhá barva. Dítě opět pomalu nalije na sníh. Ze sněhu odtéká barevná voda, barvy se vzájemně mísí a vytvářejí na podložce barvené obrazce. Dospělý pomáhá dítěti objevit barevnou krásu a neobvyklost. Starší dítě může tvořit samo.

Sníh, voda a barva

Do skleněné nádoby pomalu naléváme vodu. Posloucháme, jak voda žbluňká, stříká, cinká o stěny nádoby. Do teplé vody nalijeme barvu a nakapeme vůni. Dítě si namočí do této vody ruce a ze sněhu tvoří kouličky. Ty vhazuje do nádoby s vodou. Kouličky může dítě počítat. Použijeme i více barev. Posloucháme zvuky a žblunknutí, které se ozývají při dopadu kouliček do vody. Kouličky postupně tají. Velké pomalu, malé rychleji. Velké dopadají až na dno, malé plavou. Barvy se prolínají, mění se. Můžeme část nádoby dát na sluníčko, část zůstává ve stínu. Dítě pozoruje sytost a třpyt barev. Do nádoby přilijeme teplou vodu a zakryjeme. Na stěnách nádoby se tvoří pára.

Ledové kostky a mouka

Stává se, že v zimě nebývá sníh. Ten můžeme nahradit moukou. Používáme různé duhy mouky, dítě vnímá rozdílnou strukturu pomocí hmatu. Mouku ohřejeme. Do tvoříttek nakapeme barvu a vůni, a nalijeme do nich vodu. Necháme zmrazit. Led dítě pokládá na teplou mouku. Jaké tvary má led? Kolik jich má barvu červenou? Kolik je dohromady žlutých a modrých? Kolik je všech dohromady? Led záhy taje a mísí se s moukou. Barva protéká do mouky a různě ji zbarvuje. Dítě z hmoty může tvořit, k tvoření používáme klacíky, dítě může vodu v mouce míchat, vytvářet cestičky, důlky a kopečky. Z čeho se mouka vyrábí? Na co mouku potřebujeme? Které druhy pečiva znáš? Jakou má chuť?

Co nás ještě napadne?

- ☐ Již v předchozím textu mohl pozorný čtenář zaznamenat informace o tom, že alternativní výtvarné činnosti obohacují nejen dítě, ale i dospělého. Rozvíjí se především jeho tvořivost, představivost a tříbení smyslu pro krásu a neobvyklost.
- ☐ Alternativní výtvarné činnosti mají též účinky relaxační. Čas, strávený tvořením, odpoutává mysl od problémů a všednosti, a vrací do dětských let, kdy starosti nebyly na denním pořádku.
- ☐ Můžeme tvořit z různého druhu materiálu. Máme před sebou nepřeborné množství možností, a vždycky záleží na tvořivosti pedagoga nebo rodiče. Při dobrém přístupu děti později samy nacházejí různé materiály, které mohou využívat ke své činnosti.
- ☐ Můžeme malovat na vatou či buničinu. Vnímáme jejich hebký povrch, můžeme malovat rukama nebo jinými výtvarnými pomůckami, nasypat na vatou potravinářskou barvu,

pokropit ji jemně vodou, pozorovat, jak se barva mění. Z vaty můžeme vytvořit barevné kuličky, buničinu nechat uschnout a vystříhovat z ní zajímavé tvary a doplňky, které lepíme na výkres, a tím svoji kresbu obohacujeme.

- ☐ Využití polystyrénu má zde také svoje místo a uplatnění. Pomocí temperových nebo potravinářských barev dítě vytvoří zajímavý barevný podklad, a do tohoto měkkého podkladu může dítě zapichovat klacíky, stébla slámy, listy, a vytvářet tak vhodné pomůcky pro svoje další hry.

Na talíř dítě narovná těstoviny. Může použít více druhů rozličných tvarů. Jaké jídlo znáš z těstovin? U malých dětí těstoviny můžeme pokapat čokoládou, část cukrem, šlehačkou, sirupem nebo džemem. Starší děti si těstoviny mohou samy posypat potravinářskou barvou. Jemně orosíme vodou. V některých částech těstovin zůstává voda, tedy barva je tmavá. Na jiných místech je barva světlá. Barvy se vzájemně prolínají a mění se.

Shrnutí:

- ☐ Alternativní výtvarné činnosti obohacují nejen dítě, ale i dospělého.
- ☐ Cílem alternativních výtvarných technik není vychovat budoucího malíře, ale pomocí různého materiálu, barev a vůní rozvíjet všechny složky osobnosti dítěte.

- ☐ Činnosti jsou založeny na svobodě a tvořivosti.
- ☐ Jaro je barvou slunce stimulující a podporující duševní kapacitu člověka. Bývá také nazývána barvou levé hemisféry, je vhodná zejména pro indikaci dětem s mentálním handicapem.
- ☐ Léto je plné červené barvy. Červenou barvu preferují zejména děti, děti hyperaktivní, někdy až agresivní. Díky své dynamičnosti a aktivitě je také barvou mužskou.
- ☐ Podzim je malířům znám jako paleta oranžové barvy ve všech odstínech. Díky oranžové barvě jsme schopni zmobilizovat se před depresi a letargiemi, které nás mohou v období podzimu atakovat.
- ☐ Zima je bílá, čistá a jasná, nevinná a naivní.

8. Vyprávění rodičů

Příběhy rodičů, které jsem zaznamenávala během své dlouholeté praxe, kdy jsem děti rozvíjela pomocí alternativních výtvarných činností, napovídají o velké využitelnosti těchto aktivit.

Tvořila jsem s dětmi různého věku, pohlaví. Pracovala jsem nejen s dětmi běžné populace, ale i s dětmi s různou diagnózou.

Během své praxe jsem poznávala, že alternativní výtvarné činnosti jsou vhodné i pro dospělé a seniory, kdy mají úlohu terapeutickou a relaxační.

Maminka čtyřletého Danečka

„Při porodu došlo ke komplikaci a Danečka museli křísit. Asi čtrnáct dní pobýval v inkubátoru. Lékaři mi sdělili, že mu budu muset věnovat zvýšenou péči. Po tělesné stránce jsme rozvíjeli jeho pohyb pomocí Vojtovy metody. Asi kolem jednoho roku jsem pozorovala, že se opoždíuje od ostatních dětí. Potom jsem se zúčastnila přednášky o alternativních výtvarných činnostech. Začala jsem tyto činnosti s Danečkem využívat. Co bylo potěšující, že se s námi začala zapojovat i babička. Ona byla především ta, která nacházela různé možnosti tvorby i různý materiál. Nyní Daneček dohonil svoje vrstevníky. Rád tvoří a jeho otázky, proč je tráva zelená, sluníčko žluté a jahůdka červená, mne často přivádějí k údivu. Je to zkrátka náš rozumbrada.“

Alternativní výtvarné činnosti nejsou vůbec zázračné. Ale to, že se rodiče snaží využít materiálu, který je „běžný“ a obklopuje nás na každém kroku, pomáhají dítěti nacházet vztahy a souvislosti, působí na rozvíjení tvárného mozku dítěte a jeho rozumových schopností.

Maminka desetiletého Honzíka, s diagnózou ADHD (hyperaktivita s poruchou pozornosti)

„Honík byl od malička velice hyperaktivní. S hračkou si hrál velice krátce, odbíhal od všech činností, a nic nedokázal dokončit. Ve škole to bylo ještě horší. Byl neposedný, vyrušoval, vykřikoval, tak dostával často poznámky. Hned od první třídy byl demotivovaný, do školy se mu vůbec nechtělo. Domácí úkoly odbýval a ze školy si často nosil sešity k přepsání. Změnou učitelky, která více tolerovala Honzíkovo chování, se situace hodně zlepšila. Navštívili jsme psychiatra, a ten doporučil Honzíkovi léky. To jsem odmítala.

Potom jsem se doslechla o alternativních výtvarných činnostech. Řekla jsem si, že nic nezkazím, když to zkusím. Musím říci, že od prvního okamžiku Honzíka tyto činnosti nadchly. Začal sám experimentovat, a bylo zajímavé, že vždy dokončil, co začal. Pozoroval měnící se barvy, zlepšila se jeho pozornost a soustředěnost. Nakonec i paní učitelka začala s dětmi používat alternativní výtvarné činnosti. Honík je již pozornější a soustředěnější. Nedostává již poznámky a do školy chodí rád.“

Je zřejmé, že nabídky variabilních činností, kterých se dítě aktivně účastní, podporují jeho zájem a chuť tvořit.

Tím, že se jevy stále mění, nejsou statické, je pozornost dítěte více upoutána. Také barevnost a možnost nejen se dívat a využívat pouze sluch, ale naopak všechny smysly, má pro každého člověka nezastupitelnou úlohu.

Ze svých zkušeností ze školy vím, že když jako děti jsme mohly experimentovat, jsme si více zapamatovaly, než když jsme byly pouze pasivními účastníky při přijímání nových informací.

Maminka dvacetiletého Ondry s diagnózou dětská mozková obrna (DMO)

„Ondra se narodil předčasně. Byl hodně maličký a hned po narození byl v inkubátoru. Podle lékařů měl málo vyvinuté plíce. Nějakou chvíli po narození nedýchal, musel být oživován. Lékaři mi říkali, že je vůbec zázrak, že žije. Hned od počátku bylo zřejmé, že jeho život bude ovlivněn právě diagnózou DMO. Bylo to pro naši rodinu neštěstí. Ondra se čím dál více opožďoval. Dokázal pouze sedět ve vozíku, ruce měl spastické, nechodil, nemluvil. Ale dokázal vyjádřit, zda se mu něco líbí, nebo nelíbí. Smíchem, nebo pláčem. byl na plenách, musel být krmen. Byl u něho stanoven těžký stupeň mentálního postižení. Protože každé dítě musí být vzděláváno, byl u něho stanoven individuální plán a dojíždí k nám speciální pedagožka. Asi Bůh učinil to, že jsem se dozvěděla o alternativních výtvarných činnostech. Tak jsme začali. Hodně lidí mi říkalo, že to nemá žádný smysl. Ale já jsem to nevzdala. Tak jsme začali, i když je Ondrovi 20 let úplně od začátku. Od činností pro kojence. Nyní jsme už u batolecího věku. A můj milý syn pozoruje a podle svých možností tvoří. Každá z činností mu dělá ohromnou radost. Máme vyhraněný čas, kdy budeme tvořit. Ondra už tyto činnosti vyžaduje tím, že rukou tluče do podložky. A já vím, že nastal čas k tvoření. Sice nezačal mluvit a jeho stav se nezlepšil, ale jeho smích a radost jsou nezměrné. Je i radostí mojí.“

Radost dítěte i jeho maminky dokazuje účelnost a smysluplnost alternativních výtvarných činností. Radost z tvoření představuje velkou hodnotu.

V tomto případě působí i relaxačně na dospělého, který má možnost odpoutat se od denních starostí a strastí. Rozvíjejí i jeho fantazii a kreativitu, a tak zvyšují jeho sebevědomí.

Maminka dvanáctileté Moniky s diagnózou dětský autismus

Monička se do tří let vyvíjela jako ostatní děti. Pouze měla problémy s mluvením. Po určité době jsem pozorovala, že stále třepe ručkama, hlavně na sluníčku, ke všemu přivoňuje a vyžaduje stále se opakující činnosti. Každá změna vyvolávala velký křik a pláč. Po vyšetření byla u ní stanovena diagnóza dětský autismus a střední stupeň mentálního postižení. Pozorovala jsem, že Monička má ráda barvy. Ale pastelky lámala, štětec zahazovala. Po jedné návštěvě speciální pedagožky jsem byla seznámena s malováním molitanovým válečkem. Moničce se to velice líbilo. Od té doby využíváme alternativní výtvarné činnosti a používáme váleček a vše ostatní. Monička vytváří krásné obrázky. Máme z toho velkou radost.

Často „vnucujeme“ dítěti výtvarné náčiní i materiál, který se mu nelíbí. A tak slyšíme výroky o tom, že toto dítě nebude nikdy malovat. A stačí tak málo. Nalézt vhodnou techniku, vhodnou pomůcku, a potom se nestačíme divit.

Někdy tím, že dítě obklopujeme svou „moudrostí“, ubíjíme v něm možný talent a nadání.

Jirka, čtyřicetiletý mladý muž s diagnózou Downův syndrom

„Já jsem byl od svého kojeneckého věku rozvíjen v duchu alternativních výtvarných činností. Ty mne provázely na každém kroku. Tu dobu si, samozřejmě nepamatuji, o tom mně vypravovala maminka. Maminka u mě objevila talent. Mám více rozvinutý cit pro barvy. Vidím je všude, i tam, kde pro mnohé neexistují. Techniku molitanových válečků jsem vymyslel sám. Učím s nimi malovat i ostatní lidi, aby nacházeli radost z tvoření.“

Talent u dítěte můžeme využíváním alternativních výtvarných činností objevit. Dítě může mít více rozvinutý barvocit, nebo se může rozvinout do zobrazování předmětů v jiné dimenzi. U jiných dětí se může talent projevit rovněž v tvorbě trojrozměrných předmětů (modelování, sochařství, řezbářství, architektura...).

Příběh paní Aničky

Paní Anička prodělala mozkovou příhodu. Přesto je velice optimistická a žije s velkou chutí zkoušet něco nového. S úctou k životu a láskou k Bohu pokorně prožívá den po dni, a její vlídnost je bezmezná. S pomocí barev tvořila a za použití neobvyklého malířského náčiní (molitanového válečku) zobrazovala svět barev.

Jak vidíme, nikdy není pozdě. Výtvarné činnosti s sebou nesou velké množství možností a uplatnění, a důležité je, že vhodným a citlivým přístupem můžeme jejich uplatněním pomoci i tam, kde zdánlivě pomoc už není.

Alternativní činnosti se dají využít v každém věku.

Působí relaxačně a mají i terapeutické účinky.

Závěrem

Alternativní výtvarné činnosti mohou pomoci každému člověku bez rozdílu. Důležité je ovšem tvořit celou svou bytostí, celým svým srdcem. V době, kdy si často stěžujeme, že se dítě nerozvíjí tak, jak jsme si představovali, mohou pomoci nacházet společnou cestu s dospělým.

Mnohý rodič si povzdechne, kde že by měl najít čas na společnou tvorbu. Ale když si uvědomí, že místo sezení u televize a sledování nekvalitních pořadů může čas strávit se svým dítětem, tak si čas pro svoje dítě určitě najde.

Čas neúprosně běží, a my rodiče si obvykle až pozdě uvědomíme, co vše jsme promarnili a co jsme udělat mohli. Ale, bohužel, čas se nevrátí. Dítě „vylétne z hnízda“ a zákonitě si najde nové přátele. A my můžeme sedět a vzdychat, co jsme měli udělat, a neudělali, nebo se radovat z toho, že jsme pro svoje dítě dělali vše, co bylo v našich silách.

Můžeme se radovat z toho, že jsme vychovali kultivovaného a dobrého člověka se smyslem pro estetiku a krásu, nebo plakat, že se tak nestalo. Vždyť co zasejeme, budeme i sklízet.

Přeji vám ze srdce, abyste objevili svět barev, a nechali se jím unášet a působit pozitivně na všechny vaše smysly.

Přeji vám, abyste to, co objevíte, přenášeli na svoje děti, a nejen na ně. Je to jedinečná a vzácná příležitost, jak můžete ve vzájemném vztahu s vašimi dětmi růst.

Věřím, že vám ve vašem konání, jak rozvíjet vaše dítě i sebe sama, pomůže i tato knížka.

O autorce

Vlasta Šedá vystudovala střední pedagogickou školu v Litomyšli a delší čas pracovala jako učitelka mateřské školy.

Následně absolvovala bakalářské studium Speciální pedagogiky na Karlově Univerzitě v Praze.

Ve svém studiu pokračovala na Univerzitě Masarykově v Brně, na fakultě Speciální pedagogiky absolvovala studium magisterské, následně svoje studium ukončila rigorózní zkouškou a získala titul PhDr.

Pracovala na základní škole speciální pro žáky s kombinovaným postižením, potom v pedagogicko-psychologické poradně jako speciální pedagog, logoped, surdoped.

Profesně se zabývá mimo jiné alternativními výtvarnými technikami a jejich vlivem na rozvoj osobnosti ve všech složkách od kojeneckého věku až po seniory s postižením i bez handicapu.

Zajímá se o výtvarné a hudební umění, psychologii, filozofii a přírodu.

Literatura

- Balcar, K. *Úvod do studia psychologie osobnosti*. SPN, Praha, 1983
- Erikson, E.H. *Childhood and Society*. W. W. Norton, New York, 1963
- Klindová, L., Rybářová, E. *Vývojová psychologie*. SPN, Praha, 1974
- Krejčířová, O. *Estetická výchova mentálně retardovaných*. Netopejř, Olomouc, 1998; ISBN 80-86096-12-2
- Langmeier, J., Krejčířová, D. *Vývojová psychologie*. Grada Publishing, a.s., Praha 2011, ISBN 978-80-247-1284-0
- Liška, J. *Roční období v barvách*
- Matějček, Z., Langmeier, J. *Výpravy za člověkem*. Odeon, Praha 1981
- Piaget, J. Inhelderová, B. *Psychologie dítěte*. SPN, Praha, 1970
- Říčan, P. *Cesta životem*. Praha, Portál 2004
- Šedý, J. *Citlivost barevného slunce*. Sekce Downův syndrom / SPMP ČR, Jablonec nad Nisou, 2002
- Vágnerová, M., Valentová, L. *Psychický vývoj dítěte a jeho variabilita*. UK Karolinum, Praha, 1992 382-109-92 17/90

**„Utrhl jsem květinu,
zvadla mi.**

**Chytil jsem motýla,
zemřel.**

**Až pak jsem
pochopil,
že krásy je třeba
dotýkat se srdcem.“**

(neznámý autor)